

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in N^os. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks, (behalve de bijvoegsels, die *gratis* geleverd worden) bestaat, en voor *f* 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respective geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden *orachtorij* aan de uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Directeur, den 1sten luitenant VAN RIJNEVELD, van de rijdende batterij n°. 13 bij het leger te velde, met het opschrift: *voor den Militairen Spectator*.

SCHETS

DER VOORNAAMSTE KRIJGS-GEBEURTENISSEN IN
POLEN, IN DEN JARE 1831.

VOORWOORD.

In den eersten jaargang van dit tijdschrift hebben onze lezers eene beschrijvende schets der bemagtiging van Warschau aangetroffen. Die gebeurtenis lag destijds nog versch in het geheugen, en riep, uit dien hoofde, de algemeene belangstelling in. Het tijdverloop, sedert dit merkwaardig krijsfeit, waarin eene oproerige, doch heldhaftige natie, door kracht van wapenen, gedwongen werd, de kracht der wetten te erkennen, is vruchtbaar geweest in geschriften, betreffende eenen oorlog, welks uitslag als zeer gewichtig te beschouwen is, op het lot dat Europa destijds verbeidde. Die geschriften hebben ons bekend gemaakt met eene reeks van krijs-gebeurtenissen, hoogst merkwaardig in aard, en — ten opzichte van het leerrijke — belangrijk in de gevolgen. Zij doen ons met bewondering staren op den bij verschillende gelegenheden betoonden heldenmoed en helden-grootheid, en de daarin ontwikkelde krijs-kennis en krijs-ervaring, bij beide, om de overwinning worstelende, partijen. Wij hebben daarin gevonden een leerrijk tafereel voor allen, bij wien het militaire wezen iets meer beteekent dan de bonte rok en de rijke versierselen, en die met oordeel en kennis het *wezen* van den *schijn* weten te onderscheiden. En weinige voorbeelden levert de krijs-geschiedenis op, waarbij het *wezen* der krijs-voering, zoo helder toegelicht op het tooneel der handelingen verschijnt, en waar theorie met ervaring, heldenmoed met volharding, en geluk met onverdroten ongeluk kampten, en elkander onderling bij de strijdende partijen afwisselden. Hij, die de krijs-geschiedenis beschouwt als de onuitputtelijke bron, om zijne kennis te vermeerderen, en zijn *weten* te doen toenemen, zal met ons toestemmen, dat de geschiedenis van den Poolschen worstelstrijd, op

zichzelve beschouwd, reeds eene mijn aanbiedt, welker ontginning rijkdom van leering moet opleveren. Ook voor den meer oppervlakkigen lezer zullen de krijs-tafereelen, welker schetsing wij hebben voorgenomen — indien wij ons niet bedriegen — eenige oogenblikken van uitspanning bezorgen.

Wanneer wij met alle weldenkenden de oorzaken van dezen worstelstrijd betreuren, wanneer wij de verkrachting van eed en pligt, en de miskenning van het palladium der krijsmanseer — de onkreukbare trouw — in den Poolschen krijsman moeten doemen, dan gevoelen wij aan den anderen kant eerbied en bewondering voor zoo veel menigvuldige blijken van ware helden-grootheid, door velen hunner bij verschillende gelegenheden aan den dag gelegd. Maar te hooger stijgt onze bewondering, wanneer wij onder de Russische banieren alle die deugden zien schitteren, die, te zamen genomen, in de glorievolste dagen van Rome, Griekenland en Karthago, in het zinnebeeld van den krijsgod werden voorgesteld. Door demagogische woelingen, wenken en raadgevingen weggesleept, ontstak het Poolsche volk den oproer-fakkelt, en vernietigde, met eigen handen, in weinige maanden, wat vijftien jaren van stoffelijke welvaart had bijeengebragt en daargesteld; ook daarin zouden wij eene reeks van lessen opgesloten vinden, wanneer wij, Nederlanders, het noodig hadden die lessen op te sporen en te ontwikkelen. Doch zulke beschouwingen liggen ook buiten ons bestek; wij zullen ons derhalve alleen bezig houden, met de beschouwing der daadzaken, welke tot onzen kring behooren, en daartoe de bij ons aanwezige Hoogduitsche en Fransche bronnen voor zooveel noodig daarbij raadplegen.

Deze schets zal het *overzicht* der krijs-gebeurtenissen, welke op Nederlandschen bodem hebben plaats gehad, voor eenen tijd lang vervangen, in welken tusschentijd wij hopen, dat de redactie van dit Tijdschrift zal worden in staat gesteld, om onze nieuwere krijs-geschiedenis, artikels-gewijze, te kunnen vervolgen.

Dordrecht, den 20 December 1835.

V. R.

INLEIDING.

De 29ste November van het jaar 1830 was voor het Poolsche volk een noodlottige dag; de oproer-hydra, zoo hevig in Zuid-Nederland aan het woeden, vertoonde zich ook dien dag in de keizerlijke koninklijke residentie Warschau, en in den avond van denzelfden brak de Poolsche omwenteling uit. Na eenen bloedigen en hardnekkigen strijd, met de in Warschau garnizoen houdende Russische en met het getrouw geblevene gedeelte der Poolsche garde, behielden de muitelingen de overhand en dwongen de eersten de stad te ontruimen. De grootvorst *Konstantijn*, die het bevel over deze troepen op zich genomen had, liet dezelve bij Wierzbie en Mokotow eene stelling nemen.

Van daar vervolgde de grootvorst, op den 3den December, zijnen terugmarsch, ging bij Pulawy over den Weichsel, en den 13den daaraanvolgende bij Wlodawa over den Bug. De sterkten Modlin en Zamosc waren beiden reeds in de magt der muitelingen, terwijl de op de grenzen der overige gewesten gelegerde kozakken, op Russisch grondgebied waren terug geweken. Zodoende was in weinige dagen het geheele koninkrijk Polen door de Russische troepen ontruimd geworden, waardoor het oproer ongehinderd zich over het geheele land kon uitbreiden.

De vorst *Czartoriski* had zich aan het hoofd van een voorloopig bestuur gesteld; terwijl de generaal *Chlopicki* het opperbevel van het Poolsche leger aanvaardde.

Het voorloopige bestuur, dat eenen rijks- of landdag tegen den 18den December had uitgeschreven, kenmerkte zich, bij den aanvang, door vrij gematigde gevoelens. Doch zoodanige gevoelens strookten geenszins met de bedoelingen eener partij, die, door de eerste overwinning tot zins-verbijstering gebragt, niets dan regeringloosheid en oorlog op het oog had. De talrijke vereenigingen dezer partij stelden zich, op eene allerhevigste wijze, in oppositie, met de eerst gekenmerkte voornemens van het bedoelde bewind. Eene tweede omwenteling dreigde zich aan de eerste te zullen aansluiten, toen de generaal *Chlopicki* het koene besluit nam, ten einde de eerste niet geheel en al in regeringloosheid, waaraan zij reeds zoo naauw grensde, te doen vervallen, om zich tot dictator op te werpen. Reeds in den aanvang moest de zoogenaamde vrijheid zich alzoo in de armen van de militaire oppermagt werpen. Den 5den December deed hij zich als dictator afkondigen, en zond daarop dadelijk eenige afgevaardigden naar Rusland, om onderhandelingen aan te knooien. Op den 20sten December werd *Chlopicki* door den rijksdag, in zijne hoedanigheid als dictator, erkend en bevestigd; doch toen de pogingen tot onderhandeling geene gewenschte gevolgen opleverden, legde hij dezen post, op den 18den Januarij van het jaar 1831, in den boezem

van den rijksdag neder. Deze vergadering benoemde vervolgens den vorst *Radziwill* tot generalismus; verklaarde Polen onafhankelijk, den troon open, stelde een nieuw bestuur in, en verhief den vorst *Czartoriski* tot deszelfs voorzitter.

Reeds de eerste tijdingen, die van de uitgebrokene onlusten te St. Petersburg en in de overige groote steden van het Russische rijk aankwamen, had het algemeen opgewekte gevoel van verontwaardiging doen plaats maken voor de zucht, om den beminden keizer in staat te stellen, zijne gekrenkte regten te herstellen; doch de ridderlijke *Nicolaas* beproefde eerst den weg, dien zijn hart hem aanwees. Den 17den December rigtte de keizer eene oproeping aan zijne Poolsche onderdanen, met de vermaning, om tot orde en wet terug te keeren, in welk geval hij aan de verdwaalden grootmoedig vergiffenis aanbood. De hartstogten waren echter te veel aan het zieden, terwijl Fransche zendelingen het gloeiende vuur van den omwentelings-geest te zeer aanstookten, dan dat deze stap tot verzoening en bevrediging eenen gunstigen invloed konde te weeg brengen. De wapenen moesten alzoo beslissen. Een der Poolsche afgevaardigden, nog in de jeugdige jaren, waarin de verbeelding zich niet zoo gemakkelijk kan afscheiden van hetgeen een opgewonden en gesmukt onderwijs van Grieken, Romeinen en de fabelleer heeft voorgehouden, riep, bij een dezer gelegenheden, uit: « *De Godspraak zal zich door de wapenen doen kennen, en daaruit zal blijken, waar het goede regt zich eenen zetel gekozen heeft.* » (1) De man vergat, dat welligt dit gezegde eens het doodvonnis van de voorgewende oorzaken der omwenteling konde worden.

In de maand December van het jaar 1830 hadden zich reeds eenige Russische korpsen op de grenzen van het koninkrijk Polen vereenigd; anderen rukten, met versnelde marschen, uit het binnenste van Rusland naar de Niemen. Al deze troepen waren bestemd om het mobile leger te vormen, dat tot demping van den opstand, onder het opperbevel van den veldmaarschalk graaf *Diebitsch*, tegen Polen ageren zoude. Bij eene dagorder uit het hoofd-kwartier te Grodno gedagteekend van den 13den Januarij, kondigde de opperbevelhebber zijnen troepen aan, dat de veldtogt weldra stond geopend te worden. Van zijne zijde ging ook eene uitnoodiging aan de Polen uit, om zich te onderwerpen.

Het plan van den veldmaarschalk was grootendeels gegrond op het wachtende vries-weder, 't welk hem verschil-

(1) Deze anecdote is gestrokken uit eene particuliere correspondentie, onder mij berustende. De bovenbedoelde zegsman moet zich onder de uitgewekene Polen, thans te Brussel wonende, bevinden.

lende wegen over moerassen en stroomen konde banen, ten einde op onderscheidene punten Polen te kunnen indringen. Trouwens de aankomst van het schoone korps grenadiers moest ook nog worden afgewacht.

Ziedaar in het korte de gebeurtenissen geschetst, welke dezen merkwaardigen veldtogt vooraf gingen, en die wij tot de vorming van een beter geheel noodzakelijk geacht hebben. Voor dat wij nu echter verder gaan, met de vervolgens plaats gehad hebbende gebeurtenissen op den voet te volgen, zal het, tot het goede begrip derzelve, noodig wezen, dat wij eenen blik werpen op de strijdmiddelen der elkander tegenoverstaande partijen, als ook op hunne opstelling, op het tijdstip dat de vijandelijkheden eenen aanvang namen. De verschillende bronnen, die men daaromtrent kan raadplegen, en waarvan wij bij voorkomende gelegenheden achtereenvolgens melding zullen maken, geven omtrent die sterkte en samenstelling eenigzins uiteenlopende bescheiden. Het relaas der veldslagen bij Wawer, Bialolenka en Grochow, door den Oostenrijkschen majoor *J. B. Schels*, in het *Oestreichische militärische Zeitschrift* (jaargang 1834) geleverd — een relaas, dat ons hoofdzakelijk voor de plaats gehad hebbende gebeurtenissen van de maand Februarij gediend heeft — bevat daaromtrent de aan de waarheid het meest nabij grenzende opgaven. Uit dien hoofde zullen wij dezen, in Duitschland zoo zeer geachten schrijver en redacteur van bovengenoemd tijdschrift, volgen.

Het koninklijke *Poolsche leger* was voor het uitbreken der onlusten in eenen voortreffelijken toestand. Deszelfs infanterie bestond uit 12 regimenten, van 2 bataillons elk, 2 bataillons garde-grenadiers en uit 1 bataillon sappeurs, te zamen 27 bataillons. De kavallerie was zamengesteld uit 4 regimenten uhlanen, 4 regimenten jagers, en 1 regiment garde-jagers, ieder van 4 eskadrons, in alles 36 eskadrons. De artillerie had 1 rijdende en 2 voet-brigaden, of 2 rijdende en 6 batterijen artillerie te voet; elke batterij bestond uit 12 stukken geschut, en vormde alzoo 96 stukken veld-geschut. Met de 3 bataillons trein-soldaten, 8 reserve-eskadrons, 2 eskadrons gendarmerie, 1 bataillon veteranen, 2½ straf-kompagnien en 1 kompagnie handwerklieden, beliep het leger 20,000 man infanterie, 5400 man kavallerie, 3000 artilleristen, 1200 sappeurs en gendarmen, of alles te zamen genomen nagenoeg 32,000 man (1).

(1) *L. Chadsko* begroot in den *Spectateur Militaire* van Mei 1831, bladz. 135, deze sterkte op 36,000 man. *Sposier*, in zijne *Geschiede des Polnischen Volkes*, Altenburg 1832, I deel, bladz. 391, geeft deze sterkte op te bedragen 31,000 man met 100 stukken geschut, terwijl men in het werk: *zur Geschichte des Krieges in Polen im Jahre 1831*, te Munster 1833, bladz. 99, die sterkte aangeteekend vindt te zijn 31,488 man, met 106 stukken geschut.

Reeds den dag na het uitbreken der omwenteling waren er maatregelen genomen om dit leger te versterken, terwijl op den 4den December 1830 alle mannelijke bewoners van het koningrijk, van de 15 tot de 45 jaren, werden opgeroepen om de wapenen te dragen. Dit bevelschrift bevatte tevens eene verordening, om uit deze ligting, in elk wooiwoodschap, eene zoogenaamde veiligheids-wacht of nationale garde, van 10,000 man, te vormen, hetgeen, voor de acht wooiwoodschaften of provinciën, te zamen een aantal van 80,000 man moest opleveren. Alle uit de dienst ontslagene officieren en gepasporteerde soldaten werden op nieuw onder de vaandels geroepen. Volgens de deswegens bestaande opgaven, zou het getal der op die wijze terug geroepenen ongeveer 15,000 hebben bedragen.

Uit deze lieden werd, op bevel van den dictator, voor elk infanterie-regiment, een 3de bataillon, en voor elk kavallerie-regiment nog twee eskadrons (het vijfde en zesde) opgericht. Daarenboven beval de dictator, dat, door het geheele land, elk vijftigtal huizen of huisgezinnen, een kavallerist zoude leveren, hopende door dezen maatregel 10,000 man kavallerie te kunnen vereenigen. Elk gewest moest uit deze rekruten een uhlanen-regiment zamensstellen, terwijl dezelve tevens den last ontvingen, deze nieuw geligte en aangeworvene troepen, op kosten van het gewest, uit te rusten en te bewapenen. Bovendien werd er door *Chlopicki* nog eene algemeene wapening uitgeschreven; doch tot deze werden geene wapenen uitgereikt, en de weinigen die zichzelf gewapend hadden, werden slechts zeer zeldzaam in den wapenhandel geoefend.

De tijding, dat de pogingen om te onderhandelen, te St. Petersburg, met geen het minste gevolg bekroond werden, gaf *Chlopicki* aanleiding, om de strijdkrachten van het in oproer zijnde Polen meer en meer te versterken en uit te breiden. Deze tijdingen werden weldra gevolgd door een bevelschrift, van den 11den Januarij 1831 gedagteekend, inhoudende de voorschriften, tot de oprigting van een vierde bataillon bij elk infanterie-regiment. Kort daarop werd een nieuw besluit van den dictator kenbaar, waarbij verordend werd, dat er uit de zoogenaamde nationale garde of veiligheids-wachten, 16 nieuwe infanterie-regimenten, elk van 3 bataillons, moesten worden zamengesteld, welke een effectief van 43,000 man zouden dienen op te leveren. Uit de burgerklasse, welke door hunne betrekkingen niet gevoegelijk voor de dienst te velde konde opgeroepen worden, werd eene nieuwe nationale garde gevormd, en uit deze werd een gedeelte mobiel verklaard; te weten, zoodanig gedeelte, dat, in geval van nood, ook buiten hunne gemeente konde geroepen worden, om zich aan het leger aan te sluiten.

Het andere gedeelte werd uitsluitend bestemd voor de verdediging der plaatsen hunner inwoning. In verschillende woiwoodschappen hield men zich ook bezig met de oprigting van vrijwillige jagerkorpsen. De stad Warschau alleen leverde een regiment jagers te voet en een regiment uhlanen. De mobile nationale garde dezer stad (waarbij de Fransche generaal *Lafayette*, pro memorie, als grenadier was ingedeeld) bestond uit 8 bataillons, 2 eskadrons en eene batterij, en telde onder de wapenen: 192 officieren, 5814 man te voet; 7 officieren en 130 man te paard. Volgens andere opgaven moet de sterkte dezer nationale garde omtrent 9000 man belooopen hebben, welke alzoo insgelijks tot de velddienst konden gebezigd worden. De zoogenaamde rustende nationale garde, der Poolsche residentie beliep 18,000 man. Deze waren alleen met pieken en seisen gewapend.

Trouwens er bestond reeds eene groote moeilijkheid, om alle de nieuw geligte en aangeworvene troepen behoorlijk met geweren te wapenen. Het voorloopige bestuur kon in de behoefte niet voorzien, want van de 30,000 geweren, welke in het arsenaal te Warschau voorhanden waren, en die op den avond van den 29sten November 1830 aan het volk werden prijs gegeven, werden er slechts 15,000, volgens anderen 20,000 stuks, bij de invordering derzelven, ingeleverd. Bij het uitbreken der onlusten bestond er in geheel Polen geen geweer-fabriek; het ontbrak zelfs aan geweermakers, en eindelijk aan ijzer. Het schijnt dat de Fransche propagandisten vele schoone beloften hebben gedaan, van in deze behoeften te zullen voorzien, doch ook tevens den raad hadden gegeven, voorloopig eene geweer-fabriek in Warschau op te rigten. Zeker is het, dat het Poolsche bewind reeds zeer spoedig bevelen gaf, tot de daarstelling eener zoodanige werkplaats, waarin men, na verloop van eenigen tijd, bij de 3000 ijzerwerkers, uit het geheele land opgeroepen, vereenigd had. De weder ingeleverde geweren waren echter in weinige dagen, door een onhandig gebruik, zoodanig beschadigd geworden, dat men in de bedoelde fabriek de handen vol kreeg met deze wapenen te herstellen; zoodat er vooreerst aan het vervaardigen van nieuwe geweren niet konde gedacht worden. Uit dien hoofde moest het grootste gedeelte der nieuw opgerigte infanterie-regimenten met pieken en seisen gewapend te velde trekken. Vele kavalleristen ontbrak het aan pistolen, karabijnen, zelfs aan zijdgeweer.

De Poolsche artillerie bestond vóór de onlusten uit 96 stukken veld-geschut. Na dezelve werd de oprigting van nog vijf kompagnien reserve artillerie, met even zoo vele batterijen, te zamen met 40 veld-stukken, bevolen; bovendien werden er nog eenige bespannen drieponders ter beschikking van het leger gesteld. De voor dit park benoodigde munitie-voertuigen werden zoo langzaam

aangemaakt, dat er, op het einde van de maand Januarij, van de 160 bestelde, slechts 21 konden afgeleverd worden; voor de bespanning van dezen aanzienlijken trein, waren niet meer 195 paarden voorhanden.

Tegen het midden der maand Januarij beval de dictator, dat er uit de klokken der kerken honderd stukken geschut zouden worden gegoten. In de maand Mei daaraanvolgende geschiedde de eerste goot uit den eenigen aanwezigen giet-oven. In de maand Julij werd een tweede, en in de maand Augustus een derde giet-oven gebouwd. Uit deze ovens werden, tot op de bemagtiging van Warschau, slechts 20 stukken geschut gegoten.

In de maand Julij begon men met het gieten van zware ijzeren stukken, ter voorziening in de verdere bewapening der vestingen; doch daar de Russische troepen, spoedig daarop, de wegen, die van de gieterijen naar Warschau voerden, afsneden, zoo kwamen er slechts 32 van deze stukken in Warschau aan.

De voorraad van munitien was zeer gering. Er bestonden wel is waar buskruid-fabrieken, zoo als te Marimont bij Warschau, en eene andere bij Oycow, niet ver van Krakau; maar er was behoefte aan salpeter, en ofschoon men reeds dadelijk maatregelen had getroffen, om dit hoofdbestanddeel van het buskruid kunstmatig zamen te stellen, zoo werden deze echter op eene te kleine schaal ingerigt, om groote hoeveelheden te kunnen voortbrengen. De bovengenoemde fabrieken leverden alzoo weinig buskruid op.

De nieuw geworven troepen waren, op het einde van Januarij, nog zeer slecht gekleed, zelfs ontbrak het bij de oude regimenten aan schoenen, laarzen, mantels en dergelijke benoodigheden meer. Aan rijpaarden was een volslagen gebrek. Om daarin te voorzien, had de dictator bevolen, dat de benoodigde paarden voor de nieuwe kavallerie-troepen zouden aangekocht worden. Doch zeer spoedig overtuigde men zich, dat de remonte, langs dezen weg, niet tot stand zoude komen, en daar, tegen het midden van Januarij, naauwelijks het derde gedeelte der manschappen, van de nieuw opgerigte eskadrons bereden waren, zoo moest men al wederom toevlugt nemen tot dwangmaatregelen. De honderd huizen of huisgezinnen moesten nu 1 rijpaard leveren. Het gebrek aan paarden krom desniettemin zoo hoog, dat er op het laatst, in de verschillende depots der kavallerie-regimenten, bij de 6000 onberedene kavalleristen geteld werden. Tegen het einde van de maand Julij nam de rijksdag een besluit, waarbij al de paarden van het land in requisitie gesteld werden. Deze maatregel werd echter te laat genomen, dewijl de Russische troepen reeds het grootste gedeelte van Polen bezet hadden.

De versterking van Praga werd in de maand Januarij

en volgende maanden met klimmenden ijver voortgezet. Bij den aanvang dezer werkzaamheden, had men zich alleen bepaald tot de herstelling van het bruggenhoofd, doch in het voorjaar ging en begon men verder de wallen dezer voorstad te versterken en met flankerende en voorgeschovene werken te voorzien. Met alle krachtingspanning werkte men vervolgens aan de versterking van Warschau, op den linker-oever van den Weichsel. (Plaat I van den eersten jaargang van dit Tijdschrift levert eene zeer getrouwe afbeelding van de punten, die men voor het aanleggen van deze versterkingen gekozen had). Voor de bewapening van Praga en de versterkingen van Warschau waren, op het einde van de maand Januarij, 43 zware stukken geschut voorhanden. De vestingen Modlin en Zamosc werden insgelijks in staat van verdediging gesteld. In de eerste waren 60, in de laatste 160 zware stukken geschut aanwezig, benevens eenige veldstukken voor het doen van uitvallen.

Reeds in de maand December van het jaar 1830, had het oproerig bewind, door middel van leveranciën, eenen grooten voorraad van koorn, peulvruchten en andere levensmiddelen, ter voorziening in de behoefte van den te wachten veldtocht, doen te zamen brengen. Tot de plaatsing der hoofd-magazijnen waren de wooiwoodsdommen Plock, Augustowo, Podlachien en Lubelsk, op den rechter-oever van den Weichsel, gekozen, en wel hoofdzakelijk de aan de Russische grenzen liggende plaatsen Augustowo, Ostrolenka, Siedlce, Kazemierz en Lublin. Deze keuze droeg de kenmerken van revolutionnaire verwatening, en minachting van den zoo geduchten vijand. Zeer duur moesten zij de les betalen, die de Russische troepen den Polen kwamen geven. Reeds in de eerste dagen van den geopenden veldtocht vielen deze rijk voorziene hoofd-magazijnen den Russen in handen, en deze niet te voorziene buit was hen des te meer welkom, aangezien het vervoer van levensmiddelen van de Russische grenzen, aan vele moeilijkheden vooral bij een onverwacht invallend dooiweder, zoude zijn onderworpen geweest.

In de voorziening van de geneeskundige dienst was bij het Poolsche leger gebrek. De hoogleeraren van de medische faculteit te Warschau zochten hierin te gemoet te komen, door het aanbieden hunner hulp en die hunner nog jeugdige élèves.

Toen in de eerste dagen van de maand Februarij 1831 de Russische kolommen zich in beweging stelden, om de grenzen van het in oproer zijnde koninkrijk over te trekken, had het Poolsche leger de hiervolgende sterkte-opgave bereikt, en de hierna te melden standplaatsen ingenomen.

Troepen, welke compleet georganiseerd waren:

1 Grenadier-regiment van 4 bataillons, 1808 man; 12

infanterie-regimenten van 3 bataillons, 32,340 man; 9 kavallerie-regimenten van 4 eskadrons, 7128 man; 1 regiment jagers te voet van de stad Warschau, van 3 bataillons, 2172 man; scherpshutters van Podlachien, 317 man; rijdende jagers van Kalisch, Sandomir en Masovien, 789 man; zes batterijen te voet van 12 stukken ieder, 3 rijdende batterijen van 8 stukken ieder, en eene compagnie vuurwerkers, 3394 man; 2 halve raketten-kompagnien met 10 stukken, 150 man; 2 eskadrons karabiniers (de vroegere gensdarmen), 300 man. Alles te zamen:

Infanterie. . . . . 56,637 man.

Kavallerie. . . . . 8,217 "

Artillerie. . . . . 3,544 "

48,398 man.

met 106 stukken geschut.

Troepen, welke organisatie nog niet voltooid was:

12 vierde bataillons der oude infanterie-regimenten, 7056 man; 16 nieuwe infanterie-regimenten, elk van 3 bataillons, 42,452 man (1); 18 vijfde en zesde eskadrons, waartoe de manschappen compleet, doch slechts 845 paarden voorhanden waren; het uhlanen-regiment van den graaf *Konstantijn Zamoiski*, (welker sterkte ons onbekend is); het uhlanen-regiment van het wooiwoodschap Kalisch van 702 man met 724 paarden; de reserve-artillerie, 1064 man; de regimenten Masuren en Krakusers, 7991 man met 7976 paarden, (deze regimenten hadden de namen der gewesten, alwaar zij opgericht werden, aangenomen). Deze troepen, welke indeeling, zamenstelling en oefening met ijver werden voortgezet, bedroegen, daarbij niet gerekend de onderscheidene korpsen partijgangers, welke sterkten onbekend gebleven zijn, eene sterkte van 60,000 man; zoodat het geheele Poolsche leger ongeveer 110,000 man telde. Bovendien had men nog 20,000 man van de mobile nationale garde tot de velddienst kunnen gebruiken (2).

(1) Naar de berigten van den minister van oorlog *Krasinski*, was er, tot de zamenstelling dezer regimenten op den 24sten Januarij bevel gegeven, om uit de mobile nationale garde een contingent van 43,839 man te trekken.

(2) Deze laatste opgaven zijn getrokken uit het meergenoemde *sur Geschichte des Krieges in Polen*. *Chodzko* geeft voor de geheele sterkte van het leger, de nieuw opgerichte troepen mede gerekend, 70,000 man op. *Spazier* wijkt van de boven opgegevene getallen-sterkte slechts zeer weinig af, alleen bestaat er bij hem een verschil in de opgaven der bijzondere korpsen; zoo zegt hij, was de sterkte der oude troepen 52,200, der nieuwe 58,689, der mobile nationale garde 20,000, alzoo te zamen 130,889. De artillerie-generaal graaf *Roman Soltijk* berekent in zijn werk: *La Pologne, précis historique, politique et militaire de sa révolution*, etc. (Paris 1833), in het eerste

Het voornaamste gedeelte der strijdvaardige infanterie was in vier *divisiën* vereenigd, en op den regter-oever van den Weichsel voor Warschau opgesteld. De *eerste divisie*, onder de bevelen van den divisie-generaal *Krukowiecki*, bestond uit 4 regimenten infanterie van linie, te zamen 12 bataillons (1), met 2 batterijen, of 18 kanons. Deze divisie vormde den *linker-vleugel*, kantonneerde te Radzymin, Sierok, Zegrz en Zablonna, bezette de monden van den Bug en Narew, en leunde aan de vesting Modlin; derzelver voorposten stonden in Lomza, Ostrolenka en Pultusk.

De *tweede divisie*, onder het bevel van den divisie-generaal *Zymirski*, was zamengesteld uit 2 regimenten infanterie van linie, en 2 regimenten ligte infanterie, te zamen 12 bataillons, met 2 batterijen of 28 stukken geschut. Deze troepen vormden den *regter-vleugel*, kantonneerden bij Kaluszyn, Minsk en Siennica, en had troepen tot in Brzesc en Siedlce vooruit geschoven.

De *derde divisie*, gekommandeerd door den brigade-generaal *Skrzynecki*, telde 2 regimenten infanterie van linie, van 3 bataillons elk, en het regiment veteranen van 2 bataillons, te zamen 8 bataillons, en eene batterij van 8 stukken. Dezelve stond eenigzins achterwaarts in het *centrum*, en had Warschau, Okuniew en Stanislawow en omstreken bezet.

De *vierde divisie*, onder de leiding van den brigade-generaal *Szembek*, had 2 regimenten ligte infanterie, elk van 3, en het regiment grenadiers, van 4 bataillons (2), in alles 10 bataillons, en 2 batterijen of 16 stukken geschut. Deze troepen waren insgelijks bij Warschau en Okuniew gekantonneerd.

deel, het mobile leger (*Parmée active*) op 58,520, en de nog niet georganiseerde troepen, welke hij het reserve-leger noemt, op 47,600 man, alzoo het geheel, zonder de nationale garde, op 106,120. *Karl Neysfeld* schat de sterkte van het in de maand Februarij slagvaardige leger, in zijn werk: *Polens Revolution und Kampf im Jahre 1831*, op 60,000 man met 120 bespannen veldstukken; hiervoor geeft *Brzozowski*, in zijn werk: *la guerre de Pologne en 1831*, 64,000 op; terwijl *Kaiser* in zijne *Geschichte der Polnischen Revolution in 1831*, het aantal der in Februarij strijdvaardige troepen, als volgt begroot: infanterie 38,000, kavallerie 12,000, artillerie 4000 man, met 130 stukken geschut.

Wij hebben gemeend, alle deze getallen-opgaven te moeten overnemen, omdat dezelve belangrijk zijn, ter voorlichting van een te vellen oordeel.

(1) *Spazier* zegt 13 bataillons.

(2) Het regiment grenadiers wordt overal opgegeven, als zamengesteld te zijn uit 2 bataillons, doch *Brzozowski* rekent, bij de opgave dezer divisie, de sterkte van dit regiment op 4 bataillons. *Spazier* zegt, dat deze divisie uit 11 bataillons was zamengesteld.

De hierboven opgetelde 42 bataillons infanterie, in de omstreken van Warschau gelegd, waren bestemd om den aantogt van het Russische leger te keer te gaan. Vier van de 12 nog niet geheel uitgeruste 4de bataillons der oude infanterie-regimenten, lagen in Modlin, vier andere in Zamosc in bezetting, terwijl de vier laatste, onder de bevelen van den brigade-generaal *Klicki*, op den linker-oever van den Weichsel gelegd waren.

De kavallerie was in vijf *divisiën* onder de generaals *Lubienski*, *Suchorzewski* en *Tomicki*, en onder de kolonels *Jankowski* en *Rutie* verdeeld. Elke divisie bestond uit 2 oude en 2 of meerdere nieuwe regimenten. De oude kavallerie telde 4 uhlanen en 5 jager-regimenten, elk van 4 eskadrons, en 2 uit de voormalige gensdarmen zamengestelde karabinier-eskadrons, te zamen 38 eskadrons. De nieuwe kavallerie telde 50 eskadrons. Alle de oude eskadrons, met 34 nieuw geformeerde eskadrons, stonden verdeeld in de vijf opgenoemde *divisiën* bij het leger. De overige 16 nieuwe eskadrons waren bij het korps van den brigade-generaal *Klicki* gevoegd. De voor de oude regimenten opgerigte vijfde en zesde eskadrons, 18 in getal, en daarenboven nog een eskadron, 't welk den naam van den prins *Poniatowski* voerde, waren insgelijks bij het korps van *Klicki* gevoegd.

De geheele kavallerie bedroeg alzoo 107 eskadrons, waarvan er 72 bij het hoofd-leger stonden, te weten: de divisie *Jankowski*, op den linker-vleugel, bij de divisie van *Krukowiecki* voor Pultusk. De divisie *Suchorzewski*, op den regter-vleugel, te Siedlce. De overige drie *divisiën*, met de reserve-artillerie van 6 geschut- en een raketten-batterij, waren om en bij Warschau gelegd.

Bij den aanvang der vijandelijkheden, bestond het Pool-sche hoofd-leger, dat vóór Warschau den Russen tegenover was gesteld, uit:

42 Bataillons, van 850 man elk.	35,700 man.
72 Eskadrons, van 160 beredene ruiters.	11,520 "
Artilleristen.	3,000 "
1 Bataillon sappeurs.	740 "

Te zamen. . . . . 50,960 man.

met 136 vuurmonden.

De overige destijds reeds zamengestelde en hierboven opgegevene troepen, welke nog 15 bataillons en 35 eskadrons bedroegen, die gedeeltelijk in de vestingen lagen, of gedeeltelijk ter verdediging van den linker-oever van den Weichsel bij het korps van *Klicki* behoorden, zouden destijds slechts 14,000 bedragen hebben, ofschoon, naar de bovenvermelde opgaven, die sterkte ongeveer 18,000 moest belooopen.

Hoe moeilijk het ook is, om met zekerheid de juiste sterkte, samenstelling en hoedanigheden van het Pool-sche leger, tijdens het begin der vijandelijkheden, op te

geven, bestaat er niet minder moeilijkheid, om dit van het *mobile Russische leger*, bestemd om in Polen te ageren, op te sporen en aan te duiden. Voor den denkenden lezer der krijgs-geschiedenis is het echter van het uiterste gewigt, daaromtrent nazoekingten te doen, ten einde, uit de verschillende resultaten van dit onderzoek, de waarschijnlijkheid der meest met de waarheid strookende *juistheid* te vinden. Wij zullen derhalve ook hier in bijzonderheden treden, die wij voor de duidelijkheid der nader te behandelen krijgs-gebeurtenissen van het grootste gewigt achten.

Reeds had zich een groot gedeelte van dit leger, in de maand Januarij, aan de noordelijke en oostelijke grenzen van het koninkrijk Polen, over eene uitgestrektheid van meer dan honderd Duitsche mijlen, zamengetrokken. De hoofdmagt dezer troepen, het *centrum* vormende, was tusschen Brzesc-Litewski en Bialystock gekantonneerd. De *rechter-vleugel* had kantonnementen betrokken tot aan Kowno aan de Wilia; terwijl de kantonnementen van den *linker-vleugel* zich tot Uscilug, aan den Lug, uitstreckte. De veldmaarschalk graaf *Diebitsch* had het opperbevel aanvaard.

De sterkte van het, in het begin der maand Februarij, slagvaardige Russische leger werd door de dagbladen van dien tijd zeer verschillend opgegeven, en wel van de 170,000 tot over de 200,000 man, met 400 en meer vuurmonden. De later over dezen oorlog in het licht verschenen werken hebben meestal, hetzij uit onzekerheid of uit partij-geest, deze hooge opgaven overgenomen. Intusschen kan men met eenige zekerheid aannemen, dat de wezenlijke sterkte van dat leger een kleiner getal-cijfer bedragen heeft. In het Pruisische *Militär-Wochenblatte* van 1832, vindt men daaromtrent eenige mededeelingen, zoo het schijnt van Russischen oorsprong, en ofschoon de daarin gevondene opgaven veel te wenschen overlaten, geven toch ook deze eene veel geringere sterkte aan het bedoelde leger. De tijd zal over alle deze elkander zoo zeer tegensprekende opgaven meerder licht moeten verspreiden; wij moeten ons voor het oogenblik derhalve vergenoegen, met die verschillende opgaven, welke uit de geloofwaardigste bronnen geput zijn, op te geven.

Het werk: *zur Geschichte des Krieges in Polen, im Jahre 1831*, levert eene *indeeling-staat* van het mobile Russische leger, waarvan wij hieronder een uittreksel laten volgen.

1. *Het korps garde*, onder den grootvorst *Michael*. 1 ligte kavallerie-, 1 kurassier- en 2 infanterie divisiën, met 9 batterijen. Dit korps had, van St. Petersburg tot aan Bialystok, 173 mijlen te marcheren.

2. *Het korps grenadiers*, onder de bevelen van den generaal der infanterie, vorst *Szachowsky*. 3 Divisiën,

met 9 batterijen; de 1ste divisie had, van Nowogorod tot Bialystok, 152 mijlen, de 2de, van Kaluga tot bovengenoemde plaats, 145, en de 3de, van Tula, 164 mijlen te maken.

3. *Het 1ste korps infanterie*, onder het kommando van den generaal der kavallerie graaf *Pahlen I*. 1 Huzaren-, 3 infanterie-divisiën en 11 batterijen, moest 88 mijlen marcheren, om van Mictau tot Bialystok te komen.

4. *Het 2de korps infanterie*, onder de leiding van den generaal der kavallerie, graaf *Pahlen II* (later onder dat van den baron *Kreutz*). 1 Huzaren-, 3 infanterie-divisiën en 11 batterijen, had, van Wladimir tot Brzesc-Litewski, 176 mijlen af te leggen.

5. *Het Lithausche korps* (later het 6de korps infanterie), onder het bevel van den generaal der infanterie graaf *Rosen*, 't welk bestond uit het bijzondere garde-korps van den cesarewitsch grootvorst *Konstantijn*, 2 regimenten garde-infanterie, 2 grenadier, 1 karabinier en 3 regimenten garde-kavallerie, met 4 batterijen, en vervolgens uit de Lithausche uhlanen en 2 infanterie divisiën, met 8 batterijen. De verst afgelegene afdeelingen van dit korps, hadden, van Minsk tot Brzesc-Litewski, 48 mijlen af te leggen.

6. *Het 1ste korps kavallerie*, onder het bevel van den luitenant-generaal *Chilkow*. 1 Uhlanen-divisie en 2 batterijen, (de vroegere standplaats is niet opgegeven).

7. *Het 3de korps kavallerie*, onder de leiding van den generaal der kavallerie graaf *Witt*. 1 Kurassier-, 1 uhlanen divisie, met 4 batterijen; moest, van Kursk tot Brzesc-Litewski, 120 mijlen marcheren.

8. *Het 5de korps kavallerie*, onder de leiding van den luitenant-generaal baron *Kreutz*. 1 Dragonder- en 1 rijdende jager-divisie, met 4 batterijen; moest 154 mijlen, van Woronesch tot Brzesc-Litewski, doorloopen.

Het mobile Russische leger zoude alzoo, naar deze opgaven, hebben bestaan uit:

79 Regimenten infanterie, elk van 2 veld-bataillons.	158 bataillons.
4 Bataillons sappeurs en pionniers.	4 "
44 Regimenten kavallerie, elk van 6 eskadrons.	264 eskadrons.
20 rijdende	} batterijen. . . . . 62 batterijen.
19 zware	
25 ligte	

Na de boven aangeduide *sterkte- en indeeling-staat*, uit het werk *zur Geschichte*, enz., zou de sterkte van elk veld-bataillon ongeveer 1000 hoofden, en van de veld-eskadrons 190 paarden, en die der batterijen 12 stukken geschut hebben bedragen.

Daarnaar gerekend, zou de geheele sterkte van dat leger geweest zijn:

162 Bataillons, à 1000 man elk.	162,000 man.
264 Eskadrons, à 190 paarden.	50,160 "
62 Batterijen, aan bediening-manschappen.	17,143 "
	<hr/>
	229,303 man.

met 744 stukken geschut.

Aan den voet van dezen staat vindt men nog gemeld, dat toen dit leger, op den 5den Februarij, de grenzen van het koningrijk Polen overtrok, het garde-korps, de helft van het korps grenadiers (1), het 2de korps infanterie en de uhlanen-divisie van het 1ste kavallerie-korps, met de daarbij behoorende batterijen, nog niet bij het leger waren aangekomen. En om eene meer gemiddelde sterkte van het in beweging gaande leger te hebben, wordt hetzelfde als volgt op den voet van dien staat berekend: het bataillon op 600, het eskadron op 120 en het kozakken-regiment op 500 hoofden. Zoodat wij aldaar het effectief van het inrukkende leger, als volgt, vinden:

106 Bataillons.	63,600 man.
157 Eskadrons.	18,840 "
11 Regimenten kozakken.	5,500 "
Artilleristen.	8,250 "

Te zamen . . . 96,190 man.

met 396 vuurmonden.

In het meergenoemde *Preuszischen Militär-Wochenblatte*, n°. 811 (jahrgang 1832), vindt men een vertoog, getiteld: « *Beiträge zu den Russisch-Polnischen Feldzüge 1831, nach Russischen Angaben;* » doch ook met deze bronnen blijft het nog moeijelijk, om een juist overzigt der Russische strijdkrachten, in dat tijdstip tegen Polen aangewend, te leveren. Wij laten den aanhef van het bovenbedoelde vertoog hieronder woordelijk volgen.

« Bij de berekening der Russische strijdkrachten, in de hiervolgende mededeelingen, zal het noodig zijn, eenige opgaven der verschillende bestanddeelen van dat leger te doen vooraf gaan.»

« De regimenten infanterie bestonden, in dezen veldtogt, uit 2 bataillons; de derde bataillons bleven in de garnizoenen achter, om daaruit de te velde zijnde bataillons voltallig te houden.»

« De sterkte dezer veld-bataillons, op de dagen der ge-

(1) Het schijnt ook uit de opgaven der troepen, welke aan de gevechten van de maand Februarij deel namen, te blijken, dat er van het grenadier-korps *Szachowski*, op den avond van den 25sten Februarij, nog geene bataillons bij het centrum waren aangekomen; dewijl de bij den slag van Gochow genoemde grenadiers, de 8 bataillons grenadiers waren, welke zich destijds bij het 1ste korps infanterie (graaf *Pahlen*) als reserve bevonden.

vechten, kan men op 400 hoofden stellen. In de laatste dagen van den veldtogt, is deze sterkte als een maximum te beschouwen. De regimenten garde waren van 2 bataillons à 800 hoofden.»

« Twee regimenten of 4 bataillons vormden eene brigade, drie brigaden maakte eene divisie uit = 12 bataillons of ongeveer 4800 man.»

« Een gedeelte der kavallerie-regimenten bestonden uit 4, een ander gedeelte uit 6 eskadrons. Van de eersten waren de vijfde en zesde eskadrons in de garnizoenen achtergebleven.»

« In de eerste helft aan den veldtogt was het maximum der sterkte dezer eskadrons 100 en in de tweede helft 80 paarden; die der eskadrons van de garde-regimenten was 150, en voor Warschau 120 paarden.»

« Eene brigade werd door 2 regimenten gevormd, twee brigaden vormden eene divisie = 16 tot 24 eskadrons, of ongeveer 1280 tot 2400 paarden.»

« De sterkte der regimenten Kozakken is vast bepaald op 500 paarden. Elke 100 paarden vormen eene afdeling of eskadron in het regiment. In dezen veldtogt waren de bedoelde regimenten 400 paarden sterk.»

« De artillerie werd in kompagniën of batterijen, elk van 12 stukken geschut, ingedeeld. Van de meeste batterijen waren slechts 8, van eenige weinige slechts 10 tot 12 stukken in het veld gerukt.»

« Eene batterij bestaat uit 10 kanons en 2 sedinorogi (eenhoorns.) Dit is eene soort van lang werpgeschut, waaruit granaten geschoten en geworpen worden. Men kan aan dezelve slechts zeer weinig elevatie geven.»

« De batterijen, welke in dezen veldtogt werden aangewend, bestonden uit 6 kanons en 2 eenhoorns; afzonderlijke batterijen werpgeschut zijn in dezen veldtogt niet gebezigd geworden.»

« *Artillerie te voet.* »

« Eene ligte batterij artillerie te voet bestond uit:
6 Zesponder-kanons, en
2 Tienpondige ($\frac{1}{4}$ pud) eenhoorns.

« Eene zware idem uit,
6 Twaalfponder-kanons en
2 Twintigpondige ($\frac{1}{2}$ pud) eenhoorns.
« *Rijdende artillerie.* »

« Eene ligte rijdende batterij bestond uit: 6 zesponder kanons en 2 tienpondige eenhoorns, zooals de voet-batterijen.»

« Bovendien waren er nog eenige zware rijdende batterijen bij het leger, die op dezelfde wijze als de bovenopgegevene voet-batterijen waren zamengesteld.»

« 3 batterijen vormden eene brigade artillerie.»

« Bij elke divisie was eene brigade artillerie ingedeeld. De brigade artillerie bij de divisien infanterie van linie

ingedeeld, bestond uit eene zware en twee ligte, bij de grenadier-divisiën, uit twee zware en eene ligte batterij.»

« De nummers der batterijen waren brigades-gewijze genomen; b. v. 5de artillerie-brigade, batterij n°. 1 (zware of positie-batterij), n°. 2 en n°. 3 (ligte batterijen); 6de artillerie-brigade, batterij n°. 1, 2 en 3.»

« De nummers der brigaden stemden met die der divisiën, waarbij zij waren ingedeeld, overeen. De 1ste infanterie-divisie had ook de 1ste artillerie-brigade bij zich.»

« De nummers der rijdende batterijen liepen, uitgenomen die der garde, over het geheele leger door.»

« Bij elke kavallerie-divisie was insgelijks eene brigade artillerie gevoegd. Van deze batterijen werd een gedeelte, bij de gevechten, als reserve-artillerie gebruikt.»

« Een infanterie-korps bestond uit:

3 Divisiën infanterie of

9 Brigaden idem of

18 Regimenten idem of

36 Bataillons à 400 man = 14,400 man;

en 1 Kavallerie divisie of

2 idem brigaden of

4 idem regimenten of

16 tot 18 eskadrons = 1,280 tot 2,400 paarden;

en 4 Brigaden artillerie

of 12 Batterijen = 96 stukken geschut.

Alzoo te zamen 20,000 man en 96 stukken geschut.»

« Een kavallerie korps bestond uit:

1 Divisie kavallerie of

4 Brigaden idem of

8 Regimenten idem of

32 tot 48 eskadrons = 2,560 tot 4,800 paarden;

en 2 Brigaden artillerie, of

6 Batterijen = 48 stukken geschut als maximum 7000 hoofden met 48 stukken geschut, alzoo eene aanmerkelijke sterkte rijdende artillerie.»

» De toevoer van levensmiddelen, werd door eenspannige boeren-karren bewerkstelligd, waarvoor de paarden en geleiders in Rusland gehuurd waren.»

Op dit verslag laat de meer genoemde majoor *Schels* in het *Oest. Milit. Zeitschrift* eenige aanmerkingen volgen.

In deze toelichtingen vindt men niet opgegeven:

1°. Wanneer de opgegevene sterkte van 400 man voor een bataillon infanterie als maximum te beschouwen is. Slechts eenmaal wordt er gezegd, dat het « voor de laatste dagen van den veldtocht is;» derhalve zoude men dat moeten nemen in de eerste dagen van September voor Warschau. Is nu deze opmerking juist, dan moet No. 7.

2.

ten de bataillons — bij het begin van den veldtocht — de sterkte verliezen, die zij geleden hadden, in aanmerking genomen — ook sterker geweest zijn, en wel van 700 à 800 man. Evenwel vindt men, tijdens den slag te Grochow, alzoo in de eerste veertien dagen van den veldtocht, de sterkte der bataillons reeds op 400, en die der infanterie-divisiën circa op 4800 man berekend, terwijl, naar de bovenstaande aanmerkingen, die sterkte als tegen 8000 kan aangeslagen worden.

2°. Er wordt ook gezegd, dat eenige kavallerie-regimenten 4, andere 6 eskadrons te velde bragten, en dat het maximum der sterkte van de eskadrons, in de eerste helft van den veldtocht, 100, in de tweede, 80, en evenzoo bij de garde 150 en 120 paarden bedragen heeft. Alzoo heeft men niets bepaalds daaromtrent.

3°. Evenveel onzekerheid heerscht er bij de opgave der artillerie, dewijl er gezegd wordt, dat de meeste batterijen uit 8 stukken bestonden; doch dat er ook waren, die uit 10 en 12 stukken waren zamengesteld, terwijl in de algemeene sterkte-berekening de indeeling à 8 stukken is aangenomen.

Uit zoodanige zoo zeer verschillende grondslagen valt het moeilijk een juist midden te nemen; dewijl zulks, wat betreft de kavallerie, 100, bij de infanterie waarschijnlijk even zooveel, en bij de artillerie tusschen de 20 en 30 procento verschil oplevert. Zeer bezwaarlijk valt het alzoo, de sterkte der Russische troepen, op de dagen der gevechten, op te geven. Om zooveel mogelijk eene aan de waarheid grenzende juistheid te verkrijgen, zullen wij daaromtrent nog eenige bronnen raadplegen.

Het werk van *Brzozowski: la guerre de Pologne en 1831* bevat de volgende opgaven, die met het oorspronkelijke relaas van den veldmaarschalk graaf *Diebitsch*, uit *Missoky Masowiecki*, van den 8sten Februarij gedagteekend, vrij wel overeenkomen. In het relaas van *Diebitsch* vindt men echter geene opgaven van de sterkte der korpsen in manschappen.

De infanterie bevatte het korps van den graaf *Pahlen*, sterk 3 divisiën, het korps van den baron *Rosen* sterk 2, het grenadier-korps van den vorst *Szackowski* sterk 3 divisiën, voorts de drie grenadier- en twee garde-regimenten van den grootvorst. Elke divisie bestond uit 6 regimenten. Een bataillon van elk regiment was in Rusland achter gebleven. Naar de opgaven van *Brzozowski* was de Russische infanterie 108 (1) bataillons, het bataillon 850 man, alzoo te zamen 91,800 man sterk. De kavallerie bestond uit het 3de en 5de korpsen, en 3 regimenten garde, in al-

(1) Naar de oorspronkelijke opgaven van den graaf *Diebitsch*, bedroeg dit aantal 106 bataillons.

les 136 eskadrons (1); vervolgens 11 kozakken-regimenten, alles te zamen 30,000 man uitmakende. De artillerie bragt tot bediening harer 396 stukken geschut 10,000 man in het veld. Naar die opgave zoude het geheele leger 131,800 man sterk geweest zijn.

Deze magt was bestemd, om volgens de hieronder aangeduide kolommen naar Polen op te rukken.

Batt. Esk. Koz.-reg. gesch. mansch.

Regter-vleugel.

I. Vorst *Szackowski* met het grenadierkorps, bij Kowno over den Niemen. . . . 18 4 1 60 18,000.

II. Generaal *Manderstiern* (van het 1ste infanterie-korps), in de nabijheid van Grodno over Dombrowa. . . . 5 2 1 12 7,000.

Centrum.

III. Graaf *Pahlen*, met het 1ste infanterie-korps, bij Tykoczin en Zoltki. . . . 21 16 2 72 24,000.

IV. Baron *Rosen* met het 6de infanterie-korps, bij Surasz en Piontkowo. . . . 26 24 2 120 30,000.

Achter dit korps het hoofdkwartier, met . . . 1 1 1 " 2,000.

V. Generaal graaf *Witt* met het 3de kavalierie-korps bij Grana. . . . 4 48 " 48 14,000.

VI. Grootvorst *Konstantijn*, met de hoofdreserve bij Surasz. . . . 22 12 " 36 24,000.

Linker-vleugel.

VII. Kolonel *Anrep* bij Brzesc-Litewski. . . . " 2 1 " 740.

VIII. Generaal *Geismar* bij Wlodawa. . . . " 24 2 24 6,000.

IX. Generaal *Kreutz* bij Ucilug. . . . " 24 1 24 6,000.

Te zamen. . . . 97 157 11 396 131,740.

Wanneer men nu dezen, van misstellingen gezuiverden, staat, vergelijkt met de vroeger opgegevene sterkte van de verschillende wapensoorten, dan zal men nog eenige aanmerkelijke verschillen opmerken. Bij de enkele korpsen zijn, namelijk, zoo als de sommen aantoonen,

(1) Naar de evengenoemde opgaven 135 eskadrons.

11 bataillons minder, daarentegen 21 eskadrons meer berekend. Met het meermalen aangevoerde relaas van den graaf *Diebitsch* vergeleken, bedraagt het verschil tusschen beide bovenbedoelde sterkte-opgaven, 9 bataillons minder en 22 eskadrons meer. Het is te vermoeden, dat deze bataillons tot dekking der communicatiën, magazijnen, hospitalen, enz., op het Russische grondgebied zijn achter gelaten. Wat echter het boven aangeduide verschil in eskadrons betreft, deswegens kan hier geene verklaring gegeven worden.

De Poolsche artillerie-generaal, graaf *Roman Soltijk*, geeft in zijn werk, met betrekking tot de onderscheidene groote Russische afdeelingen, wat de bataillons, eskadrons, kozakken-regimenten en geschut, aanbetreft, dezelfde aantallen; doch geeft tevens een veel kleiner aantal troepen op. De opgaven van *Soltijk* komen hierop neder:

97 Bataillons, à 750 man.	72,750 man.
157 Eskadrons, à 150 bereden manschapp.	23,550 "
396 Stukken geschut, à 20 man artillerie	
en trein per stuk.	7,920 "
11 Regimenten kozakken, à 400 man.	4,400 "
Bij het reserve park.	2,000 "

110,620 man.

L. *Chodzko* (*Spectateur Militaire* van Mei 1831) geeft 106 bataillons, 135 eskadrons, 11 regimenten kozakken en 396 stukken geschut, te zamen 150,000 man, voor de sterkte van het Russische leger op; *Neyfeld* daarentegen spreekt van 180,000 man en 350 stukken kanon.

Ofschoon alle deze berigtgevers hunne opgaven door bewijsredenen zoeken te staven, zoo blijkt het echter uit vroeger aangegevene daadzaken, dat de laatste, door ons opgenomen *sterkte- en indeelings-staat* van het Russische leger, het meest de juiste sterkte nadert.

Na dit noodzakelijk overzicht der beide tot den strijd gereed staande legers, kunnen wij tot de ontwikkeling van het plan voor den veldtocht overgaan.

(Het vervolg hierna.)

I E T S

OVER BUSKRUID-MAGAZIJNEN.

Het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen heeft in deszelfs *programma*, geplaatst in de Staats-Courant van den 6den Augustus 1834, als prijsvraag uitgeschreven:

« Welke doelmatige veranderingen zouden kunnen gemaakt « en in werking gebragt worden, zoo wel ten opzichte der « bomvrije en niet bomvrije magazijnen, als ten opzichte « van het vaatwerk of de kisten, waarin het buskruid tot « nu toe vervoerd en bewaard wordt, ter voorkoming van « het vochtig worden, klonteren en bederven van het pul-

« ver, en de daaruit voortvloeiende noodzakelijkheid, om « hetzelfde van tijd tot tijd te onderzoeken, te verwerken « en te vervoeren, bij welke gelegenheid meest alle ongeluk- « ken van verwoestende ontploffingen plaats hebben.»

Het welgemeld Genootschap verlangt alzoo de gedachten van anderen te kennen, omtrent de middelen die aangewend zouden kunnen worden, opdat het buskruid minder dikwerf zou behoeven verwerkt te worden, als zijnde het bij de verwerking van hetzelfde, dat meest alle ongelukken plaats hebben (1).

Maar, in plaats van naar middelen te zoeken, om de kruid-

(1) Altijd echter ontstaan de ongelukken in de kruidmagazijnen niet, wanneer het kruid bewerkt wordt: getuigen de ramp van *Maastricht*, in het Jaar 1762, die uit eene geheel andere oorzaak ontstond. De heer *Van der Kraecht*, die toenmaal commies der magazijnen van oorlog in die vesting was, (de benaming van magazijnmeester was toen nog niet bekend), had tot magazijnsknecht een kanonnier of konstapel, zooals men toenmaals pleeg te zeggen, welke onder geen anderen naam dan die van *Abraham* bekend was, aan welken hij de onvoorzigtigheid had, de sleutels van het magazijn in bewaring te laten, terwijl die man zoo als na zijnen dood bleek, ontrouw was, kruid uit het magazijn stal, en het naar zijne woning bragt, om het in 't geheim te verkoopen. Om zijnen diefstal opgemerkt uit te voeren, bezigde *Abraham* een kluchtig middel. In zijne buurt woonde een brouwer, in de Boschstraat, die met het vertrouwen van den goeden ouden tijd, zijne kar des nachts op de straat liet staan. *Abraham*, een grappenmaker zijnde, stoeide des avonds met de meisjes uit de buurt, en kruigde ze met de brouwerskar de Boschstraat op en neder, tot somtijds laat in den nacht. Met diezelfde kar haalde hij het kruid uit het magazijn, om het naar zijn huis te brengen; wanneer men nu die kar met kruid beladen in den nacht hoorden rollen, dan was het, dacht men, de potsige *Abraham*, die weder met de meisjes malde.

Op zekeren nacht, terwijl hij de brouwerskar, niet met meisjes, maar met kruidtonnen had beladen, moest een der vaten lek zijn geweest, en eene straal kruid van af het magazijn tot in zijn woonhuis gestort hebben. Die straal heeft op de eene of andere plaats vuur gevat, doch waar of door welke oorzaak is nu sedert 72 Jaren onbekend gebleven, en zal het waarschijnlijk altoos blijven; maar zeker is het dat het magazijn in den nacht sprong, en dat, toen het dag was geworden, men eene zwarte streep op de straat ontwaarde van de plaats waar het magazijn was geweest, tot in het huis van *Abraham*, in hetwelk ook eenige vaten met kruid gevonden werden. Hij zelf moet met de kar van zijnen buurman binnen in het magazijn geweest zijn, op het oogenblik dat het in de lucht sprong, naardien van beiden nimmer het geringste gevonden is.

Dit magazijn bestond uit een onderaardsch hol, diep onder den hoofdwal der vesting, en de verwoesting der stad in de nabijheid van hetzelfde, was derhalve ontzettend, en vele menschen verloren daarbij het leven. De stukken van een wachthuis, dat op den wal boven het magazijn gestaan had en de misvormde ledematen der wachthebbende manschappen, werden op eenen aanmerkelijken afstand buiten die vesting gevonden.

keeringen minder noodzakelijk te maken, zou het naar mijn inzien doeltreffender zijn, de kruid-magazijnen zoodanig te bouwen, dat het ontploffen of springen van dezelve geene onheilen kan veroorzaken.

Er is een bekend middel, om niet alleen het springen van een kruid-magazijn onschadelijk te doen wezen, maar om het springen eene onmogelijkheid te doen zijn. Dat middel, hetwelk ik echter niet durf aanraden, bestaat eenvoudig, in het buskruid in vaten van metaal, koper, zink of lood te doen, dezen met schroeven luchtdigt te sluiten, en dan in eenen waterbak te leggen, hetzij in de open lucht, of in eenen kelder. Indien ik wel onderrigt ben, is dat middel reeds in Europa te baat genomen geweest, ten einde zonder gevaar buskruid naar verafgelegen gewesten te vervoeren. Men zou namelijk, het kruid in koperen vaten hebben gedaan, en dezen onder water in het hol van het schip hebben geborgen; doch alhoewel het kruid met geene mogelijkheid kon nat worden, zou het niet te min op die wijze niet goed bewaard zijn gebleven. Wat daarvan zij, en wat ook profnemingen daaromtrent zouden kunnen uitwijzen, zoo kan dat middel wel dienstig zijn voor los kruid, maar niet, of zeer bezwaarlijk, voor ernstvuurwerken, welke ook brand- en bomvrij moeten bewaard worden.

Men bewaart het kruid in de vestingen en forten meestal in verwulfdde kelders, welke met eene dikke laag van aarde of zand overdekt zijn, ten einde bomvrij te wezen. Hoe zwaarder de verwulven zijn, hoe bomvrij een magazijn is, doch ook hoe grooter de onheilen moeten wezen, wanneer het kruid in den brand raakt. De oorzaak, waaruit het onheil ontstaat, is alzoo bekend, en derhalve te ligter af te weren.

Indien men een aantal kanonnen loodregt in den grond groef, en daarin het kruid bewaarde, terwijl de boven den grond uitkomende mondingen slechts met gewone mondstoppen, zonder vastgemaakt te zijn, voor het regenwater en de sneeuw zouden worden gedekt, dan zou de ontploffing dier kruid-magazijntjes, nimmer het minste onheil kunnen veroorzaken.

De grootte van het kanon kan niets aan de zaak veranderen; een monster-kanon, honderdmaal grooter dan het grootste dat thans gegoten wordt, zou hetzelfde voordeel aanbrenge. Het komt mij alzoo allerzins doelmattig voor, het kruid in putten te bewaren, die men, zoo men het verkiest, groote kanonnen kan noemen, en die ook als de kanonnen, van anderen veel zwaarder dan aan de monding zouden zijn, en alzoo uitwendig eene conische gedaante zouden hebben. Hoe dieper die putten zouden wezen, hoe beter zij aan hunne bestemming zouden voldoen; kan men hen eene diepte van eenige honderd ellen geven, dan braakte de krater bij ontploffing, ongetwijfeld, geen vlam meer, maar slechts rook. De diameter dier putten zou geëvenredigd moeten zijn, zoowel aan derzelver diepte, als aan de hoeveelheid kruids, die men daarin zou verlangen te kunnen bergen. In diepe putten zouden de kruidtonnen, zonder gevaar, hoo-

ger op elkander kunnen gestapeld worden, dan in ondiepe. Ook zou ik de tonnen niet plat leggen, maar overeind, met de kimmen naar onder en boven op elkander stapelen; terwijl ligt roosterwerk tusschen een zeker getal lagen zou kunnen gesteld worden, opdat niet meer lagen kruidtonnen op elkanderen zouden rusten, dan de onderste, zonder benadeeld te worden, zouden kunnen dragen (1).

Om die putten niet alleen droog te houden, maar ook bomvrij te doen zijn, zou ik ze met eenen toestel bedekken, die ik een waaijerskap zal noemen, bestaande uit een hollen kegel, zamengesteld uit een zeker getal stukken houts, welke, zoo ik mij niet vergis, naar een *tetrahedrum* zouden gelijken; hunne basis zou met buitengemeen zware hengsels of scharnieren aan de monding van den put, gehecht wezen, doch overigens zouden zij los tegen elkander liggen, terwijl de voegen zoodanig kunstmatig zouden bewerkt zijn — waartoe echter weinig kunst behoort — dat met geene mogelijkheid regenwater daardoor zou kunnen druipen. Ontvlamde het buskruid, dan opende zich de waaijerskap, en de stukken houts, waaruit hij zamengesteld zou zijn, vielen in de gedaante eener zon rondom de monding van den put neder, en gaven eenen vrijen doortogt aan al wat de put kon uitbraken. Door regstreeksche schoten kan de waaijerskap niet getroffen worden, dewijl zij niet boven de vestingwerken zal uitsteken, en boogschoten zullen haar niet benadeelen; een zware bom, die er op mogt vallen, zal althans niet in den put dalen.

Maar wanneer zoodanige putten, zal men welligt vragen, uit metselwerk zullen bestaan, heeft men dan niet te duchten, dat, bij eene ontvlaming van het kruid, geheele brokken muurs, uitgebraakt zullen worden, en bij het nedervallen onheilen zullen veroorzaken? Ik behoor niet tot de geleerden, voor welke het uitspreken der woorden, *ik weet het niet*, eene onmogelijkheid is, en beken derhalve gaaf, dat ik het niet weet, vermits de ondervinding alleen, daarvan wetenschap kan doen verkrijgen; nogtans komt het mij niet waarschijnlijk voor, omdat de minste wederstand, zoo dat mineurs kunstwoord hier gebezigd kan worden, nul is, en derhalve de wanden van den put, daar waar het kruid ontbrandt, slechts zooveel krachts te wederstaan hebben, als noodig is, om het ontvlamde gas eene zijdelingsche uitdijning

(1) De afmetingen der kruidtonnen, voor de eerstemaal bepaald, hij eene resolutie van den raad van state der Vereenigde Nederlanden, van den 16 Januarij 1767, zijn op nieuw bepaald geworden bij § 6 van het reglement en de instructie betrekkelijk het beproeven van buskruid, van den 27sten Mei 1815, (te vinden in het Rec. Mil. van dat Jaar, D. I. bladz. 667, en in het Mem. voor de Officieren van de Artillerie en Genie. D. II. bladz. 116.) Die twee bepalingen zijn aan elkander gelijk, met dat eenig onderscheid, dat volgens de bepaling van 1767 de duigen; zowel in de het midden als aan de kimmen, de dikte van een halven rijnlandschen duim moeten hebben, terwijl zij volgens de bepaling van 1815, in de midden slechts, drie achtste van zoodanigen duim, dik moeten wezen.

te beletten, en eene verticale rigting te doen nemen. De kracht, die vereischt kan worden, om den waaijerskap open te slaan, zal te minder op de wanden van invloed kunnen wezen, daar zij reeds den noodigen wederstand geboden hebben, om de vlam de rigting der minste wederstandslijn te doen aannemen. Welligt nogtans zal het metselwerk beneden in den put, tot de hoogte, waarop het kruid ontvlamd is, vergruisd wezen, even als ware er met mokers op geslagen, en de vuurbrakende put zal eene zekere hoeveelheid vergruisde steenen en kalk kunnen lozen; maar geheele brokken muurs, geloof ik niet. Proeven, die daar omtrent zeer zeker nog nooit zijn genomen, doch welke de kosten, die zij veroorzaken wel waardig zouden wezen, zullen kunnen aanwijzen, wat daarvan is.

Mogt het metselwerk bevonden worden, geen' genoegzamen wederstand te bieden, dan was toch niet alles mislukt; daar alsdan een, wel kostbaarder, maar onfeilbaar middel te baat kon genomen worden, bestaande in het benedenste gedeelte der putten met zware op en in elkander passende ijeren banden te bekleeden.

In de vestingen zouden de waaijerskapen, zoo lang geen bombardement te duchten was, in de tuighuizen bewaard en vervangen kunnen worden, door een licht dak, dat los op de monding van den put zou liggen; en daar waar nimmer eenig bombardement kan plaats hebben, zouden de waaijerskapen nimmer noodig zijn.

In plaats van putten, kunnen afgeknotte kegels of piramiden, boven den horizon, met eene cilindrische ziel, ook dienstig wezen; terwijl het echter van zelf spreekt, dat het muurwerk veel zwaarder, dan in den grond, zou behooren te zijn, en hoe voordeelig zoodanige kegels of piramiden, tot het bewaren van gevulde holle kogels en ernst-vuurwerken zouden zijn, kan geen betoog vereischen.

Maar zeker wordt gevraagd, hoe zal men in die putten komen? Hoe zullen zij verlicht worden? Op welke wijze zal men de kruidtonnen daarin brengen, en daaruit halen, en dit laatste somtijds onder eene hagelbui van brandstichtende, projectielen? Aan alle die vereischten is gedacht, en ontwerpen zijn daaromtrent gevormd, doch ik meen mij thans tot het algemeen ontwerp te moeten bepalen, zonder in bijzonderheden te treden, waarvan de omschrijving omslagtig, en nog zonder teekeningen welligt niet verstaanbaar zou wezen.

Delft, December 1834.

Een Invalide.

I E T S

OVER DE

DICTIONNAIRE RAISONNÉ D'ÉQUITATION

PAR F. BAUCHER.

Professeur d'équitation à Rouen.

Terug gekeerd van Rouen, alwaar ik het boven gemelde werk praktisch nagegaan heb, en eenige mijner

vrienden eene mededeeling van het opgemerkte bij mijne terugkomst beloofd hebbende, geloof ik het doelmatigst te handelen, met Spectator te verzoeken, mijne opmerkingen ten deze in een zijner eerstvolgende nummers op te nemen. Ik kwam des te gereeder tot dit besluit, omdat de uitkomst aan mijne verwachting beantwoord heeft, en de bedoelde mededeeling dus kan dienen, om het werk en de methode daarin aangehaald, meer algemeen bekend te maken en aan te bevelen.

Men heeft tot heden, bij het afrigten der paarden, in den mond gezocht, wat in eene goede of slechte houding van het geheele paard, doch hoofdzakelijk in eene goede plaatsing van het hoofd en den hals gelegen was, namelijk de ligtheid of zwaarte in de hand.

De goede houding van het hoofd en den hals is een gevolg van de buigzaamheid van laatstgemeld lid; hiermede moet dus de afrigting beginnen.

Men had met eene snaffel dagen, weken noodig (ja bij sommige paarden werd zulks nimmer verkregen) eer het paard zacht of gevoelig in den mond was, zooals men het geliefde te noemen, terwijl men werktuigelijk niets anders gedaan had, dan in zulk een tijdverloop het hoofd en den hals goed te plaatsen en buigzaam te maken, hetgeen nu de heer *Baucher* in 2 à 3 lessen, ja somtijds, bij zeer goed gebouwde paarden, in een half uur doet. En daar men het paard, volgens zijne methode, onmiddellijk den stang aandoet (hoewel het op den trems van den stang eerst afrigtende) zal men ligt gevoelen, dat deze methode van afrigting veel korter is, dan de tot heden gevolgde.

De uitkomsten, welke ik zelf gezien en ondervonden heb, laten mij omtrent deze methode geen twijfel meer over; ik beveel alzoo met vertrouwen de liefhebbers der rijkunst aan, om het aangehaalde werk met de uiterste aandacht te bestuderen.

De voordeelen van deze methode bestaan hoofdzakelijk daarin, dat het paard spoediger afgerigt, nimmer koppig gemaakt, noch bedorven (geruïneerd) wordt; dat men voorts slechts een' en denzelfden stang voor *alle paarden* noodig heeft, en men reeds in den stal, door het paard slechts om te draaijen, een gedeelte der afrigting kan uitoefenen.

Gebrekkige paarden zijn altijd zwaar in de hand. Zijn ze gebrekkig van voren, zoo zoeken zij een steunpunt op den stang, om niet te vallen; zijn ze gebrekkig van achteren, dan zoeken zij, door met kracht op den stang te leunen, deszelfs uitwerking op het achtergestel tegen te gaan.

Alhoewel men de uitkomsten van deze methode uit de manège-paarden van den heer *Baucher* niet geheel en al konde afleiden, daar ook deze, even als andere paarden, door het slecht berijden, weder bedorven worden, en

eens afgerigt, nimmer of zeer zelden meer door gemelden heer, maar door zijne élèves, 't zij eerstbeginnenden of meer gevorderden, werden bereden, heb ik echter geen derzelve met den neus in den wind geplaatst gezien, noch het hoofd zien scheef houden, noch zoo zwaar in de hand, dat men hen niet konde houden, evenmin dat zij te koppig waren.

Het was met de genoemde bedorvene manège-paarden, dat de heer *Baucher* eenen aanvang nam, om zijne methode voor ons te doen uitvoeren. Hij liet dezelve in de manège brengen, en na ons overtuigd te hebben, dat zij werkelijk zeer ongevoelig waren, besteeg hij een derzelve, hetwelk in der daad, na verloop van een half uur, weder ligt in de hand was; de mond kon onmogelijk in deze oogenblikken veranderd zijn, maar het hoofd en de hals hadden eene andere houding aangenomen.

Dagelijks deed de heer *Baucher* ons die paarden berijden, welke het meest bedorven waren, en het gelukte ons dan ook, na verloop van eenige lessen, dezelve weder ligt in de hand te maken.

Om ons nog te beter van zijne methode te overtuigen, deed hij mij een Normandisch tuigpaard berijden, dat, na verloop van weinige lessen, die ligtheid in de hand en die berijdbaarheid had verkregen, waarvoor zulk een paard slechts vatbaar is.

Hij geleidde ons naar eenen paarden-kooper, en deed ons, in den stal, tot zelfs zware koetspaarden bestijgen, en wij maakten dezelve op de plaats, reeds na verloop van weinige oogenblikken, gevoelig en binnen de twee à drie lessen ligt in de hand.

Gedurende ons verblijf aldaar werden er bij den heer *Baucher* verscheidene paarden gebragt om af te rigten, of weder ligt in de hand te maken; onder anderen, een groot Engelsch paard, welks eigenaar zeide, dat het zwaar in de hand en niet te rameneren was. De heer *Baucher* deed den wachtmeester *van den Bosch*, welke mij op deze reize vergezeld heeft, dat paard bestijgen, en binnen het half uur werd het ligt in de hand en geheel gerameeneerd.

Daar de leerwijze van den heer *Baucher* niet duldt, dat men iets van het paard vergt, hetwelk deszelfs krachten te boven gaat, zoo zal men hetzelfde nimmer bedorven (ruïneren) noch koppig maken.

De korte tijd, waarin de ongevoeligste paarden gevoelig en ligt in de hand gemaakt werden, zoowel door den heer *Baucher* als door ons, heeft mij volkomen overtuigd, dat geen paard hard in den mond is, en dat men de ligtheid of zwaarte in de hand geheel verkeerdelijk in den mond heeft gezocht; immers is het onmogelijk, dat de mond van het paard zoo spoedig kan veranderen. Het moet derhalve alleen aan eene goede houding van het

hoofd en den hals worden toegeschreven.

Slaat men het paard gade, dat met deszelfs berijder doorgaat, dan ontdekt men, dat hetzelfde den neus in de wind heeft, het hoofd scheef houdt, of tegen de borst plaatst.

Een paard, b. v., dat ligt in de hand is, schrikt en gaat met zijn ruiter door; zou nu in dit oogenblik de mond veranderd zijn, of zou het eene der bovengemelde houdingen aangenomen hebben? Het eerste is onmogelijk; en daar het paard in zoodanig geval altijd eene dier houdingen aangenomen heeft, is zulks al weder een bewijs, dat de ligtheid of zwaarte in de hand aan de houding van het hoofd en den hals moet toegeschreven worden.

De moeilijkheid van deze afrigting is gelegen in de keuze van het juiste oogenblik van aanhouden en de hand te geven, en in de aanwending der daarbij juist vereischt wordende kracht.

De heer *Baucher* gebruikt slechts eene soort van stang voor alle paarden, en deze is zeer ligt; hij keurt de gebroekene stangen af, als geen vast steunpunt in den mond gevende, en, bij het ongelijk houden der teugels, te veel plaatselijke werking aan de regter- of linker-zijde uitoefenende, waardoor niet zelden het hoofd des paards scheef geplaatst wordt; alle kunststangen verwerpt hij geheel en al.

Om het paard door middel van den trens in de hand te plaatsen (te rameneren), neemt men denzelfden in de linkerhand, even als voor de stangteugels voorgeschreven is, doch iets langer; vervolgens drukt men met de regterhand op de teugels met eene kracht, geëvenredigd aan den wederstand dien het paard biedt. In deze houding wacht men tot het paard den hals buigt (dat hoogstens binnen tien minuten zal geschieden), waarop men terstond ter belooning de regterhand opligt om de teugels te ontspannen, terstond hierop drukt men de regterhand weder op de teugels, tot dat het paard weder toegeeft. Op deze wijze zal men voortgaan met de teugels beurtelings te spannen en te ontspannen, naarmate het paard tegenhoudt of toegeeft. Heeft men dit goed gevat, dan zal, na verloop van 2 à 3 lessen, ook het ongevoeligste paard zoo ligt mogelijk in de hand zijn.

Biedt het paard aan de eene zijde meer tegenstand dan aan de andere, zoo moet men den trens aan diezelfde zijde sterker doen gevoelen.

Daar deze manier niet in het werk gevonden wordt, heb ik het noodig geacht, dezelve hier bij te voegen. In het werk van den heer *Baucher* wordt dezelve door middel van den stang gedaan; doch ZijnEdele had ondervonden, dat de paarden daardoor den hals wel eens te veel bogen, en dat dit aanleiding tot encapuchoneren gaf. Men kan evenwel bij paarden, die te veel wederstand bieden, van den stang gebruik maken.

B. VAN MERLEN.

Ik heb omtrent deze methode de aanmerking hooren maken, dat dezelve niets nieuws bevat.

Om bij het afrigten het paard buigzaam in den hals te maken, dit is werkelijk niets nieuws; zulks geschiedde reeds voor jaren; maar de wijze waarop zulks geschiedt, en het grondbeginsel, dat geen paard hard in den mond is, dit is nieuw en beide van veel belang.

v. M.

VELD-KOOKGATEN.

In de onlangs te Parijs verschenen *Aide-Mémoire portatif d'art militaire* van *Le Bas*, vindt men de navolgende beschrijving van veld-kookgaten, hoofdzakelijk voor bivouacks, luidende: » En campagne, dans les camps « ou au bivouac, on a toujours à construire des cuisines « dont l'exécution soit à la fois facile, prompte, et qui « pourtant jouissent d'une certaine solidité. Le tracé qui « suit remplit ces trois conditions; voici la construction: « La ligne des cuisines étant donnée et la bouche des « foyers déterminée par rapport au vent, on prend deux « marmites de campagne que l'on accole par leur face « plane, on les pose sur le terrain à 0,^m10 de la ligne « donnée, et de façon que leur plan de tangence soit « perpendiculaire à cette ligne. On trace sur le terrain « la forme de la base de ces marmites accolées et, prenant « cette base pour directrice, on creuse verticalement un « cylindre de 0,^m18 de hauteur, c'est-à-dire, tel que « l'on puisse y engager les marmites jusqu'aux anses. Après- « cela, au fond de ce cylindre, on fouille un trou carré de « 0,^m25 de long, de 0,^m20 de large sur 0,^m25 de pro- « fondeur; ce trou est le foyer derrière lequel on pratique « un houra ou cheminée sous l'angle de 45° à peu « près. Cette ouverture se pratique avec une langue- « de-boeuf qui fait fonction de tarrière, ou avec un « lonchet étroit. Cela fait, le long de la ligne des « cuisines on creuse un fossé au fond duquel on arrive « par une rampe en arrière, et sur le plan vertical du « côté de ce fossé opposé à la rampe, on fait la bouche « du foyer à laquelle on donne 20 cent. de haut et « autant de large

« Une heure et trois hommes suffisent à l'exécution « complète de la cheminée, et de 1,^m50 de fossé, lon- « gueur nécessaire au cuisinier pour ses opérations. Une « planche quelconque sert de table à découper.»

In het begin van April 1852 zijn, in het Erpsche broek nabij Vechel, onderscheidene modellen uitgevoerd, om daaruit, naar den aard van het terrein, waarin dezelve

daargesteld werden en der daartoe voorhandene middelen, eene keuze te doen, welke door vele hoofd-officieren der reserve-divisie zijn bezigtigd. Een dezer kook-gaten was nagenoeg geheel in denzelfden vorm als de hierboven beschrevene uitgevoerd, met uitzondering echter, dat het talud aan de voorzijde of gang $\frac{1}{2}$ der hoogte of 0,10 el tot aanleg had, hetwelk, trouwens, ook wel de meest vaste gronden nog zullen vorderen; terwijl bij weinig samenhangenden grond de opzetting met plaggen of zooden-muurtjes geschiedt. In de meeste gevallen schijnt het voordeeliger de 6 mansketeltjes, ten getale van 4 à 6 aan een groen stuk hout van 3 à 4 dm. middellijn te hangen, en hetwelk, alleen door de bovenvlam nu en dan aangeraakt wordende, wel 2 à 3 stooksels kan doorstaan. Bij die gelegenheid meent men almede waargenomen te hebben, dat de hengsels aan genoemde keteltjes, in den vorm van 2 ooren, te klein zijn, om er meer dan 2 aan éenen stok boven een zelfde vuur te hangen; kunnende, bovendien, het deksel alsdan gedurende het koken niet geopend worden, zonder eerst de keteltjes van den stok te nemen; en zulks oponthoud veroorzakende, even gelijk het niet den kortsten weg schijnt, om voor ieder 6 mansketeltje (1) een afzonderlijk kookgat daar te stellen, zoo zoude het, welligt, van nut zijn, dat de hengsels verbeterd werden, namelijk grooter of dubbel toeslaande, zoo dat zij zich bij het gebruik meerder boven het deksel verheffen.

M . . . . .

Mijnheer de Redacteur!

Daar het plaatsen van levensberigten van verdienstelijke Nederlandsche militairen, mede tot de middelen behoort, welke de *Militaire Spectator* bezigt, om het nuttig doel te bereiken, 't welk zich de bearbeiders van dit verdienstelijk Tijdschrift hebben voorgesteld, zoo meende ik, dat het UEd, welligt niet ongevallig zou zijn, eene levensschets te ontvangen van eenen man, wiens nagedachtenis, als van een edel en regtschapen kameraad, nog bij velen in het leger levendig is, den generaal-majoor WILDEMAN.

Uit dien hoofde bied ik UEd. de bijgaande Levensschets aan, welke slechts in kleinen getale en alleen voor die weinigen gedrukt is, wier vriendschap of hoogachting voor den overledene mij meer bijzonder bekend was. Zoo UEd, dezelve waardig mogt keuren, om, ter meerdere verspreiding, eene plaats in uwen *Spectator* te vinden, zal ik mij daardoor bij-

(1) De artillerie heeft per batterij 8 en 6 stuks 25 mans-ketels, die, zoo ik meen, met eten-bakken, een ijzeren treest en soep-lepel voorzien, f 15 à f 16 per stuk kosten. Deze ketels zijn bijzonder doelmatig ingerigt, en worden met zorg onderhouden.

zonder vereerd gevoelen, terwijl ik de eer heb met achting te zijn Breda, 30 December 1834.

Mijnheer de Redacteur,
UEd. Dw. Dienaar,
J. BOSSCHA.

Aan een door ons lang gekoesterd verlangen voldoen de hierboven medegedeelde, voor ons zoo vleijende regelen, ten geleide der levensschets van *Jan Ernst Wildeman*, te vroeg aan zijne betrekkingen en vrienden, maar vooral te vroeg aan het vaderland en de wetenschappen onttrokken. Met het levendigste gevoel van erkentelijkheid, ontvingen wij deze bijdrage, voor *Spectators* rouw-spiegel voor eer en verdiensten, van den voortreffelijken auteur van *Neerlands Heldendaden te Land*. Ook dat gevoel zullen onze lezers voorzeker in hooge mate met ons deelen, wanneer de zaden tot navolging van het edele en goede, met zulk eene milde hand in de onderstaande levensschets gestrooid, zich, welig ontkiemend, in de harten onzer jeugdige krijgsmakkers zullen vertoonen.

De Redactie.

NECROLOGIE.

JAN ERNST WILDEMAN,
Generaal-Majoor, Opperbevelhebber der vesting Breda,
Adjunct van den Chef van den Generalen Staf,
Ridder van de orde van den Nederlandschen
Leeuw, corresponderend lid van de eerste
klasse van het Koninklijk-Nederlandsch
Instituut.

Wanneer een man sterft, die door roemruchtige daden of verwonderlijke begaafdheden, wijd en breed van zich heeft doen spreken, dan zijn er ras pennen gereed, om zijnen lof aan de nakomelingschap over te brengen, terwijl de verdienstelijke staatsburger, een navolgenswaardig voorbeeld van loffelijke pligtsbetrachting, niet zelden na zijnen dood geene andere vermelding erlangt, dan in de rouwbetooning van een treurend huisgezin, en in de herinnering van weinige vrienden. En evenwel — die de dooden wil vereeren om de levenden te leeren, huldige niet alleen, huldige niet bij voorkeur zelfs, de genen voor wie de bewonderende tijdgenoot een praalgraf sticht. Het voorbeeld van geheel buitengewone menschen is zelden van grooten invloed. De omstandigheden, welke hen op de baan des roems hebben geleid, de zeldzame gaven, waarmede zij door de natuur waren toegerust, en de gelegenheden, welke zij hadden om die te ontwikkelen en aan te wenden, zijn van eenen zoo buitengewonen aard, dat de genen, op wie hun voorbeeld werken moest, het meestal voor zich onbereikbaar achten, en het leerrijke, ook voor hen daarin gelegen, ligtelijk over het hoofd zien. — Geheel anders is het gelegen met die menschen, die niet in de gelegenheid zijn geweest, om door luisterrijke daden eenen wijdtklinkenden naam te verwerven, maar die ech-

ter, door eene regelmatige ontwikkeling van eenen uitmuntenden aanleg, hunne geestvermogens, in stille maar volkomene pligtsbetrachting, hebben aangewend ten nutte van hun Vaderland. Hun leven is gewoonlijk niet vol opmerkelijke voorvallen, treffende lotverwisselingen, of schitterende bedrijven, waardoor hun Levensbeschrijver de leeslust kan boeijen; maar hun beeld is hierdoor gemakkelijker in weinige trekken zamen te vatten, en de vereering hunner nagedachtenis is te nuttiger, omdat hunne verdienstelijkheid voor meerderen bereikbaar is.

Zoodanig een man was JAN ERNST WILDEMAN, die daarom eene waardigere hulde verdiend had, dan hem kan worden toegebracht door iemand, die slechts, in de drie laatste van 's mans levensjaren, aan zijnen omgang en toegenegenheid deel mogt hebben. Maar weldra is de dag daar, waarop een jaarkring na WILDEMANS overlijden zal zijn voorbijgegaan. De dagen, welke dien dag voorafgaan, bragten den Schrijver dezer korte Levensschets op nieuw het beeld voor den geest des mans, die wegwijnend op een smartvol ziekbed, hem nog met veegen mond woorden van welwillendheid deed hooren, en wenschen voor het heil van het Vaderland, waaraan hij zoo zeer gehecht was. Met die herinnering het oog vestigende op de beeldtenis, welke juist dezer dagen in druk is uitgegeven, en waarin WILDEMAN zich vertoont in het volle genot dier krachten, welke hij steeds ten nutte van het Vaderland heeft aangewend, voelde de Schrijver zich opgewekt, om te beproeven, de nagedachtenis eens mans, die, bij zoo veel voortreffelijks, zoo weinig geschitterd heeft, eenigzins langer in wezen te houden, dan in de overlevering van hen, die hem gekend en hooggeacht hebben. Beter zou aan dit oogmerk zijn voldaan geworden, zoo meer volledige inlichtingen den Schrijver in staat hadden gesteld in meerdere bijzonderheden te treden; maar ook de onvolkomenheid dezer geringe hulde kon hem niet weerhouden van te voldoen aan de behoefte van zijn hart, en aan het verlangen van hen, die meenden, dat WILDEMANS nagedachtenis niet behoorde onverceerd te blijven.

Zij, die WILDEMAN gekend hebben, herinneren zich, hoe de trekken van zijn gelaat en zijn geheel voorkomen eene vastheid teekenden, welke men zien kon dat de uitdrukking was van zijne ziel. Hij had zich deze eigenschap niet aangeworven door eene gekunstelde zelfbeheersching; zij was hem aangeboren: want — WILDEMAN was een *Fries*. Te *Harlingen*, den 25 September des jaars 1770, geboren, bezat hij dat eigendommelijke van den Frieschen landaard, 't welk zich kenmerkt door gehechtheid aan 't geen de overtuiging eens voor goed en waar heeft aangenomen. Onveranderlijkheid en een scherp afgeteekende wilsbepaling, zijn de eigenschappen van den echten *Fries*,

welke zelfs in zijn taaleigen kennelijk zijn; en, gelijk zijn gewest het eenige is, 't welk ook onder de Fransche overheersching deszelfs alouden naam onveranderd heeft mogen behouden, zoo zal het ook ongetwijfeld het laatste zijn, waar Fransche wuftheid en ligtzinnigheid haren zetel zullen vestigen. WILDEMANS eigenaardigheid had haren oorsprong daarin, dat hij een *Fries* was van geboorte, en een *Fries* in zijn hart.

Eene andere omstandigheid, welke voor de ontwikkeling zijner geestvermogens niet onverschillig was, is deze, dat WILDEMANS vader Predikant is geweest. Zij toch, die gevormd zijn in de beoefening der Oude Letteren, vinden meestal daarin eene bron van kennis en geestgenot tevens, waartoe zij hen, die hun dierbaar zijn, ook gaarne den toegang zien verleend. WILDEMAN werd derhalve, reeds vroeg, door zijnen vader tot de kennis der Oude Talen opgeleid, en, behalve den invloed, welchen dit onderwijs gehad heeft, om zijn oordeel te ontwikkelen en hem eenigen letterkundigen smaak in te boezemen, heeft hij in de beoefening der Latijnsche Letterkunde steeds eene veraangenaming des levens gevonden, waaraan hij zelf nog op zijn laatste ziekbed met erkentelijkheid gedacht heeft.

Terwijl WILDEMAN de Latijnsche scholen te *Harlingen* bezocht, openbaarden zich ook in hem die vatbaarheid en zucht voor wiskundige oefeningen, welke in zoo verre aan den Frieschen landaard eigendommelijk zijn, als er geen gewest van ons vaderland is, 't welk vruchtbaarder geweest is in vernuftige Wiskundigen, die door eigen genie hebben uitgeblonken. Het eerste onderwijs in de wiskundige wetenschappen ontving WILDEMAN bij den kundigen Architect JELLE JACOBI, door wie hij in de Meet- en Stelkunst onderwezen werd met eenige jonge lieden, die hij allen in dit vak van onderwijs overtrof. De Wiskunde werd nu eene heerschende genegenheid bij hem; het werd weldra duidelijk, dat hij door zijnen aanleg bestemd was voor eenen kring van werkzaamheid, waarin die wetenschap voornamelijk in aanwending komt, en de keus was spoedig op den Fortificatie- en Vestingbouw bepaald. Jonge lieden, die voor dit wapen wilden opgeleid worden, moesten destijds, bij het volslagen gemis van openbaar Militair Onderwijs, door bijzonder onderrigt, de kundigheden daartoe vereischt zich verschaffen. Velen hunner traden vooraf in dienst als Kadet bij eene der regimenten van 's lands krijgsmagt, en bekwamen alsdan een uitgestrekt verlot, ten einde hunne studien te gaan aanvangen of voortzetten. Zoo werd ook de vijftienjarige WILDEMAN (Aug. 1785) Kadet bij de Friesche Garde en vertrok vervolgens naar de Hooge school te *Franeker* 1). Hier genoot hij

1) De Friesche Garde, welke slechts uit eene kompagnie bestond, had destijds tot *kapitein kommandant* den kolonel F. T. E. Grave van

het bijzonder onderwijs van den Hoogleraar YPER in de Hoogere Wiskunde en den Vestingbouw, en de wijze, waarop hij gewoon was te spreken van het werk van dien Hoogleraar over den grooten COEHOORN, toonde genoeg, dat deszelfs bijzondere zorg, waaraan hij is toevertrouwd geweest, niet alleen gestrekt heeft om hem wetenschappelijke kundigheden te doen verkrijgen, maar ook om hem een hoog denkbeeld te geven van de loopbaan, welke hij was ingetreden. Twee jaren te *Franeker* hebbende doorgebracht, werd hij door YPER geoordeeld, de vereischte kundigheden te hebben verkregen, en, na de gevorderde proeven daarvan te hebben afgelegd, werd WILDEMAN den 7 April 1788 benoemd tot *Extraordinaris Ingenieur*, en weldra in die betrekking gezonden naar *Bergen-op-Zoom*. Hier mogt hij nu wel in werking gebragt zien, wat hij tot hiertoe, door beschouwing en berekening, slechts op het papier had leeren kennen, en de werken in oogenschouw nemen van zijnen bewonderden COEHOORN; maar tot eigene werkzaamheid van eenig gewigt gaf de staat van vrede, waarin de Republiek verkeerde, geene gelegenheid. De jonge Ingenieur, aan arbeidzaamheid gewoon, en vervuld met de hoop, om nu door gewigtige diensten aan zijn vaderland zich te kunnen onderscheiden, vond in het eentoonig en werkeloos garnizoens-leven weinig behagen. Onlijdelijk zou het hem geweest zijn, zoo hij niet van jongs af geleerd had, zijnen geest gestadige bezigheid te verschaffen.

Maar inmiddels trok in *Frankrijk* het onweder te zamen, 't welk weldra ook de Republiek zou bedreigen; en, toen de slag bij *Jemappe België* voor de Fransche wapenen had geopend, werd de oorlog voor ons Vaderland onvermijdelijk. Inderdaad werd kort daarop ook aan den Stadhouder der *Vereenigde Nederlanden*, door *Frankrijk* de oorlog verklaard (1 Febr. 1793), en nu moest er aan de verdediging van den Vaderlandschen bodem met kracht worden gearbeid. WILDEMAN was daarbij gedurende de jaren 1793 en 1794, door het doen van opnemingen en waterpassingen, door het vervaardigen van plans en kaarten, en door persoonlijk opzigt, werkzaam aan de versterking van de linie van *de Mark* en *Dintel* en van de *Zeeuwsche eilanden*, en werd tegen het einde van laatstgenoemd jaar (4 Nov. 1794) tot *Luitenant titulaire* bevorderd. Het is bekend, hoe kort daarop de gebeurtenissen, in het begin van 1795 voorgevallen, eene geheele omwenteling tot stand bragten en den Franschen invloed hier te lande deden zegevieren. Hoe verleidelijk

ook het uitzigt mogt zijn, 't welk eene nieuwe orde van zaken, bij de bekoorlijke voorstellingen van vrijheid en gelijkheid, onder den invloed eener krijgshaftige natie, den jeugdigen krijgsman aanbod; hoezeer het getrouw blijven aan eene verlorene zaak hem alle hoop op voordeel en bevordering scheen te ontzeggen: WILDEMAN bleef getrouw aan de belangen, welke hij eenmaal voor die des Vaderlands erkend had, en volgde het stadhouderlijk gezin naar *Engeland*.

Toen in den jare 1799 eene vereenigde magt van Engelschen en Russen, door de bekende landing in *Noord-Holland*, eene poging deed om *Frankrijk* te berooven van de rijke hulpmiddelen, welke het uit ons Vaderland trok, en waardoor het in staat zou kunnen geraken, ook als Zee-Mogendheid een gevaarlijk overwigt te bekomen, hoopten ook de voorstanders der voormalige orde van zaken daarin een middel te vinden, om hun Vaderland te verlossen van de banden, waarin het door de verkondigers der vrijheid gekluisterd lag. Om daartoe behulpzaam te zijn, vormden de uitgewekenen in *Engeland* eene *Hollandsche Brigade*, welke, na de mislukking van den Engelsch-Russischen togt, zich tot eene betere gelegenheid gereed hield, en WILDEMAN werd in dezelve *Luitenant bij het regiment Jagers*, welke betrekking in 1801 verwisseld werd met die van *Luitenant-Ingenieur* bij dezelfde Brigade. Gedurende zijn verblijf in *Engeland* hield hij zich vooral bezig met het doen van opnemingen en het vervaardigen van plans en kaarten, en meer bepaaldelijk had hij, in de laatstgenoemde betrekking, op het eiland *Wight*, mede het bestuur over de verdedigings-werken van de baai van *Sandown*.

De vrede van *Amiens*, in den jare 1802 gesloten, scheen aan de Bataafsche Republiek, welker onafhankelijkheid daarbij plegtig erkend werd, een grondwettig bestaan te geven, en 'slands vroegere welvaart te zullen doen herleven. De uitgewekenen konden alzoo hunne trouwbetooning voor voldongen en eene terugkeering naar het Vaderland voor pligtmatig houden. WILDEMAN, die intusschen den rang van *Kapitein-Ingenieur* had bekomen (1802), keerde dan ook terug, om zijne bekwaamheden aan dat Vaderland toe te wijden, hetwelk hij niet opgehouden had lief te hebben. In den jare 1804 werd hij aangesteld tot *Departementaal-Ingenieur van Overijssel*, welke betrekking hij twee jaren later verwisselde met die van *Inspecteur in het 6de district van den Waterstaat*, een post, welke, na de inlijving van ons land in het Fransche Keizerrijk, den titel bekwam van *Hoofd-Ingenieur van de dienst der Bruggen en Wegen in het Departement van de Monden van den IJssel*. Het was in deze betrekking, dat WILDEMAN, altijd werkzaam, altijd bedacht om zijne werkzaamheden ten algemeenen nutte te doen strekken, eene aangelegenheid, voor ons land van het uiterste belang, en behoorende tot den kring zijner toenmalige

LIMBURG STIRUM, vader van den Heere Generaal-Majoor T. W. Grave van LIMBURG STIRUM. Laatste genoemde, thans bij het Departement van Oorlog werkzaam aan 't hoofd van de Afdeling voor het Personeel en de Militaire Zaken, was te gelijk met WILDEMAN Kadet bij de Friesche Garde.

ambtsverrigtingen, tot het voorwerp koos zijner overwegingen en proefnemingen. Bij de overdenking, namelijk, van de onderscheidene wijzen van inrigting der zeeweringen, zoo als die bij ons te lande gebezigd worden, werd zijne opmerkzaamheid bijzonder daarop gevestigd, dat de gewone middelen, welke ter bescherming van dijken en stranden, tegen de aanvallen der zee, worden aangewend, meestal, gelijk de paalwerken van Noordsche balken, de Noordsche en de Doorniksche steenen, voortbrengselen zijn van vreemde landen, voor de aankoop van welken zeer aanzienlijke sommen buiten 's lands worden besteed, en waarvan de prijzen nog aanmerkelijk door de kosten van vervoer worden verhoogd. Hij had daarbij opgemerkt, dat de glooijingen van Doornikschen steen, ook met de meeste oplettendheid aangelegd, aan vele gebreken onderhevig zijn; en de overweging van het een en ander leidde hem tot de gedachte van de mogelijkheid, om steenen van gewone tighelaarde te vormen en te bakken, tot zulk eene grootte en hardheid, dat zij den Doornikschen steen konden vervangen, en, door derzelver gelijkvormigheid, een regelmatig werk konden doen daarstellen, 't welk de best gemaakte glooijingen van Doornikschen steen kon evenaren, en het voordeel opleveren, dat de uitgaven daarvan, onder de daarbij het meest belanghebbende ingezetenen, besteed werden. Bij deze overwegingen en denkbeelden liet WILDEMAN het niet berusten; maar hij sloeg zelf handen aan het werk, en liet onder zijn opzigt een zeker aantal steenen, naar het gevormde plan, vervaardigen, welke zoo wel voldeden, dat hij door den toenmaligen Directeur Generaal van den Waterstaat gemagtigd werd, om naar het voorgedragen ontwerp eene proeve te nemen; gelijk hij dan ook werkelijk aan den *Bentdijk* nabij *Vollenhove*, in den jare 1811, en verder in 1813, eene steenglooijing van zware, naar zijn ontwerp en onder zijne voorlichting vervaardigde, tighelsteenen aanlegde, welke op den huidigen dag nog in haar geheel is, ja tot in den jare 1820 zoo onbeschadigd gebleven was, dat noch golfslag, noch vorst of ijsschuiving daaraan de minste breuk, verzwakking of sleet hadden veroorzaakt. WILDEMAN heeft deze zijne proefneming en derzelver uitslag aan het publiek medegedeeld in een verslag, 't welk de eerste klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut, waarvan hij in den jare 1808 tot *Correspondent* was benoemd, waardig gekeurd heeft, om in hare uitgegevene verhandelingen opgenomen te worden 2).

In hoe verre de wijze van dijksverdediging, door WILDEMAN het eerst voorgesteld, eene duurzame weldaad zal zijn voor ons Vaderland, zal de tijd leeren: maar dit mag

2) Dit verslag is te vinden in het zesde deel der Verhandelingen van gezegde klasse, en ook afzonderlijk verkrijgbaar gesteld. *Amst.* bij PIRPER en IFFENBOUR, 1825.

hier niet onvermeld worden gelaten, dat dezelve thans ook in 't groot in *Zeeland* is aangewend, met name op *Walcheren*, *Tholen*, *Zuid-Beveland* en *Schouwen*, en wel op zoodanige plaatsen, waar de golfslag bij stormachtig weder het meeste geweld uitoeft, met een zoo goed gevolg, dat de tighelsteenen glooijingen de hevige stormen, welke nu laatstelijk in October van dit jaar gewoed hebben, niet alleen hebben doorgestaan, maar ook een geweld getrotseerd hebben, 't welk zware gemetselde zeeweringen van Doorniksche steenen heeft verbrijzeld. Zoo deze ondervinding verder bevestigd wordt, zal het Vaderland eene altoosdurende verpligting aan WILDEMAN hebben; en, wanneer nadere proefnemingen en verdere ervaringen aan het door hem geopperde denkbeeld welligt wijzigingen zullen aanbrengen, zal dit de verdienste van den eersten vinder niet kunnen verkleinen, maar ook hier het gezegde van toepassing zijn eens beroemden schrijvers: » Alle » menschelijke voortbrengselen, hetzij men die instellingen » of ontdekkingen noeme, hebben dit gemeen, dat de » eerste vindere veel over laten voor de werkzaamheid » van groote mannen, die hen volgen zullen.» 3)

De vreedzame werkring, waarin WILDEMAN ten nutte van zijn Vaderland arbeide, sedert zijne terugkeering in het Vaderland, een tijdvak overigens, waarin de vredezon aan den Europischen hemel geen oogenblik door de kruiddampen had kunnen doorbreken, had hem de loopbaan der wapenen, waaraan hij zich in zijne jeugd, doch alleen voor zoo verre hij daardoor aan zijn vaderland kon nuttig zijn, had toegewijd, bijna uit het oog doen verliezen; doch de gebeurtenissen van 1813 schenen aan zijn vaderlandlievend gemoed eene nieuwe veerkracht te geven. Naauwelijks hadden de troepen der Bondgenooten den vaderlandschen grond betreden, of WILDEMAN, volijverig om mede behulpzaam te zijn den gemeenschappelijken vijand terug te drijven, bevond zich bij de voorhoede van het Russische leger, om deszelfs bewegingen door zijne kennis van het land te helpen regelen. Dan, de voortgang van de wapenen der Bondgenooten was, door de in *Holland* uitgebarstene omwenteling, zoo snel, de vestiging eener nieuwe orde van zaken en de herstelling van het Huis van Oranje kwamen zoo spoedig tot stand, dat WILDEMAN weldra zijne diensten kon aanbieden aan den Vorst uit dat Doorluchtig Geslacht, welks herstelling hij niet opgehouden had te wenschen, als het eenig redmiddel van het geschokte, maar thans herboren Vaderland. Welkom was die aanbieding, en als Adjudant toegevoegd aan den Luitenant-Generaal BERTINCK tot BUCKHORST, destijds Commissaris-Generaal van Oorlog, werd aan WILDEMAN het bestuur opgedragen der werkzaamheden van het *Personeel en*

3) SIMON STIJL, *Opkomst en bloei der Nederlanden*.

der Militaire Zaken. Dat deze hem aanvertrouwde taak van eenen teederen aard was, zal niemand ontveinzen, die zich de moeilijke omstandigheden herinnert, waarin zich het Vaderland in de laatste dagen van 1813 bevond. Maar het was ook eene zeer gewichtige taak. Immers was het van het uiterste belang voor de toekomst van *Nederland*, om, terwijl men met eigene handen het juk der overheersching afwierp, tevens eene geregelde krijgsmagt op de been te brengen, niet alleen om aan de Bondgenooten de hand te bieden tot bestrijding van den gemeenen vijand, maar vooral ook, om daardoor al dadelijk zich als zelfstandig volk voor *Europa* te vertoonen. Met ijver en nauwgezetheid heeft WILDEMAN zich van die taak gekweten, en alzoo in de eerste dagen van ons herboren volksbestaan, het Vaderland grootelijks aan zich verpligt.

Hij werd dan ook in vervolg van tijd bij voorkeur tot zoodanige betrekkingen geroepen, waarin beleid, doorzigt, kennis en arbeidzaamheid bovenal gevorderd worden. Op den 18 Februarij 1814 werd hij aangesteld tot *Luitenant-Kolonel bij den Generaal-Kwartiermeesters-Staf*. In deze betrekking werd hem de regeling opgedragen van de dienst van het Bureau van den Kwartiermeester-Generaal te velde, en woonde hij de blokkade bij van *Berg-op-Zoom*. Vervolgens heeft hij met ongemeene werkzaamheid den moeilijken last volbragt, welke hem werd opgedragen, om alles te regelen wat betrekking had tot den doormarsch der vreemde troepen, welke onophoudelijk ons land doortrokken. Door deze benoeming en veranderingen trad WILDEMAN alzoo bepaaldelijk in het krijgsmans leven terug, en vruchteloos was de vlejende uitnoodiging van het hoofdbestuur van den Waterstaat, 't welk zijn *verlies*, uit hoofde van zijne *kunde en werkzaam ijver betreurde*, om hem, na het eindigen van den oorlog, tot dien kring van werkzaamheid te doen terug keeren. 4) In het zelfde jaar 1814 kreeg hij eene aanstelling als *Chef van den Staf in het eerste Generaal Commando*, welke echter reeds in het volgende jaar werd verwisseld met eene gelijke betrekking *bij het Departement van den Kwartiermeester-Generaal in de Residentie*. In eenen tijd, waarin al de deelen van het krijgswezen van den herboren Staat eene nieuwe schepping moesten ondergaan, en, door de zamenstelling van het koninkrijk der Nederlanden, eene aanmerkelijke uitbreiding kregen, was de betrekking van WILDEMAN bij den Staf zeer werkzaam en gewichtig. Hij heeft zich daarvan op de loffelijkste wijze gekweten, vele Instructiën betrekkelijk de organisatie en de dienst van den Algemeenen Staf zijn door hem vervaardigd, en eene ongeloofelijke moeite heeft

4) Brief van den Heere Directeur van den Waterstaat J. K. MOLLENS, d.d. 10 Maart 1814, n°. 1694.

hij te koste gelegd, om uit het geheele Rijk de volledigste inlichtingen bijeen te zamelen, omtrent alles, wat voor de dienst van den Staf belangrijk kon zijn, waarvan een algemeene Marschwijzer door het Koninkrijk en andere stukken, de nuttige vruchten zijn geweest. Tot een bewijs van 's Konings tevredenheid over zijne menigvuldige werkzaamheden, werd hij bij Koninklijk Besluit van den 27 December 1817 vereerd met het ridderkruis van *de orde van den Nederlandschen Leeuw*.

Dan, er stond zich nu voor WILDEMAN een nieuwe kring van werkzaamheid te openen. De vereeniging der Duitsche Staten tot een verbonds-stelsel, vorderde de regeling der militaire aangelegenheden van het verbonds-lichaam, waarbij de belangen van elk der leden behoorde in het oog gehouden te worden. Te dien einde werd in het jaar 1818 te *Frankfort* eene commissie van vertegenwoordigers der onderscheidene Staten bij één geroepen. WILDEMAN werd, om zijne kunde in de verschillende militaire dienstvakken, om zijne beschaafde zeden, om zijn vast karakter, om zijne begaafdheid van spreken en schrijven in de meest noodige talen, 5) daartoe geschikt geoordeeld, en met 's Konings vertrouwen vereerd tot de behartiging der belangen van Hoogstdenzelve, als Groot-Hertog van *Luxemburg*. Maar niet alleen genoot WILDEMAN dit vertrouwen van zijnen Koning: ook de Hertog van *Nassau* droeg hem Hoogstdeszelfs belangen op, als *lid der Commissie tot regeling van de Militaire Zaken van het Duitsche Verbond*, en heeft hem daarna, als een blijk van erkentelijkheid voor de diensten, door hem bewezen, vereerd met eene gouden, met edelgesteenten omzette snuifdoos, prijkkende met het naamcijfer van dien Vorst. Hoe hij de goedkeuring van zijnen Koning verworven had, bleek weldra, toen, na het sluiten van de Duitsche Verbonds-Akte (Mei 1820) eene vaste Commissie, tot regeling der Militaire Zaken bij de Bonds-Vergadering te *Frankfort*, werd ingesteld, en WILDEMAN, na van zijne tijdelijke betrekking bij eerstgemelde Commissie in het Vaderland teruggekeerd te zijn 6) als *Gevolmagtigde van den Groot-Hertog van Luxemburg, ter regeling van de Militaire Zaken bij de Duitsche Bonds-Vergadering* in Junij 1821 werd aangesteld. Hier, terwijl het eenvoudig Leeuwenkruis op zijne borst, hem onderscheidde van zijne medeleden, met talrijke ridderteekens behangen, deed hij zich opmerken tevens door zijne bescheidenheid en door zijn juist oordeel bij het beraadslagen. Ieder die hem leerde kennen, achtte hem hoog, en in den kring zijner buitenlandsche vrienden,

5) Hij sprak behalve zijne moedertaal, het Fransch, Hoogduitsch en Engelsch.

6) Gedurende zijn verblijf in het Vaderland in 1819, was WILDEMAN chef van den staf van het kamp op de Mechelsche heide.

deed zijn regtschappen karakter den Nederlandschen naam eere aan. Negen jaren was WILDEMAN in de voorschrevene betrekking werkzaam, en, in dien tusschentijd (20 Dec. 1826) bevorderd zijnde tot *Generaal-Majoor* 7) en tevens benoemd tot *Adjunct van den Chef van den Generalen Staf van het Koninklijk Nederlandsche Leger*, keerde hij in Mei van het jaar 1830 naar 's Gravenhage terug, om zijne werkzaamheden bij den Staf weder op te vatten. Dan, niet lang daarna werd te *Trussel* de vaan des oproers gestoken, en de gebeurtenissen, welke daarvan het gevolg waren, bragten WILDEMAN op den post, waarmede hij zijne loopbaan eervol zoude besluiten.

Zij die van nabij bekend waren met den toestand, waarin de belangrijke vesting *Breda* in October van 1830 zich bevond, moesten eene hooge gedachte koesteren van den man, die door 's Konings vertrouwen, als Opperbevelhebber derwaarts werd gezonden. Maar allen die het weten, hoe hij in die hagchelike oogenblikken, en vervolgens, zich van die teedere betrekking gekweten heeft, moeten erkennen, dat er geen lof te groot is, welke aan WILDEMAN kan gegeven worden. Inderdaad, hij was voor dien post bij uitnemendheid berekend. Gelijk zijn gelaat ernsthaftigheid teekende, door minzaamheid getemperd, zoo paarde hij zachtheid van inborst aan eenen vasten wil. Door de eerste won hij aller harten, door de laatste boezemde hij ontzag in. Gaarne liet hij zich overhalen tot al wat genoeg kon geven, maar liever wilde hij den naam hebben van al te voorzigtig te zijn, dan dat hij zich, door wie het ook ware, liet afbrengen van hetgeen zijne overtuiging voor nuttig hield. Rusteloos werkzaam om te beramen en te ontwerpen, wat tot de veiligheid der hem aanvertrouwde vesting dienen kon, gaf hij blijken van zijne krijgskundige inzigten, en in al zijne handelingen straalde de vastberadenheid door, om, als de ure des strijds mogt komen, zich den Oud Nederlandschen naam niet onwaardig te toonen. Die naam vervulde hem steeds met geestdrift, 't zij dat hij een Vaderlandschen feestdronk instelde, of de Geschiedenis van Nederland, waarin hij zeer bedreven was, tot onderwerp koos van het gesprek. Een jeugdige vuur scheen hem te bezielen, als hij het in die dagen zoo dikwijls gehoonde volkskarakter verdedigde, en op eene waardige wijze gaf hij lucht aan zijn Vaderlandsch gevoel, in die uitmuntende, door hem zelven gestelde, *Dagorder*, waarmede hij, na VAN SPEJKS heldendood, aan de *Bezetting* onder zijne bevelen, den rouw voorschreef over het verlies van den held, gelijk hij zich uitdrukt, » wiens naam onsterfelijk zal » zijn als de eer van Nederland.» 8)

7) In 1815 was hij tot tweeden kolonel en in 1820 tot kolonel bevorderd geweest.

8 Deze dagorder is te vinden in het leven van J. C. J. VAN SPEJK, door J. KONING, onder de Aanteekeningen en Bijlagen, bl. 106.

Te midden van de menigvuldige werkzaamheden, aan zijn opperbevel verbonden, liet WILDEMAN niets onvervuld van hetgeen het huisselijk en gezellig leven van hem kon vorderen. Zoo lang zijne lichaamskrachten het toelieten, onderhield hij briefwisseling, zoo wel met de vrienden zijner vroegste jeugd, als met die, welke hij in lateren tijd en buiten 's lands had leeren kennen 9). Gaarne hield hij zich bezig met hetgeen hem vroeger tot leering had verstrekt. Even standvastig in zijne neigingen, als in zijne beginnelen, bleef hij, van zijne vroegste levensjaren tot aan zijnen laatsten ademtogt, zich zelven gelijk, en vertoonde hij het beeld van den echten Nederlander. De pijnen, welke op zijn ziekbed, door een smartelijk ongemak in de ingewanden, hem folterden, en de zekerheid van zijn naderend einde, konden even min de standvastigheid van zijn gemoed verwrikken, als zij hem de helderheid van zijnen geest konden benemen.

De dag van WILDEMAN'S overlijden, de 30 December 1833, was een dag van rouw, voor zijn gezin en zijne talrijke vrienden niet alleen, maar voor de geheele bevolking der Vesting, welke hem gedurende drie jaren tot haren Opperbevelhebber had; en van de gevoelens van al zijne krijgsmakkers, die allen uit éenen mond zijne regtschappenheid roemen, was de Luitenant-Generaal Baron DE CONSTANT REBECQUE, de tolk, in de volgende *Dagorder*, waarmede WILDEMAN'S dood aan den Generalen staf werd bekend gemaakt:

GENERALE ORDER.

» De Generaal-Majoor WILDEMAN, *Adjunct van den Chef van den Generalen Staf, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw*, op den 30sten December jl. te *Breda* » aan eene nitterende ziekte overleden zijnde, wordt » hiervan bij deze kennis gegeven aan de Heeren Officieren van den Generalen Staf.

» De voortreffelijke hoedanigheden van dezen Opper- » Officier, zoo ten aanzien van zijne Militaire talenten, » die hij bij alle gelegenheden ten nutte van 's Konings » dienst besteedde, en inzonderheid van den Generalen » Staf, bij denwelken hij eene reeks van twintig jaren » met onderscheiding gediend heeft, en tot welks organisatie hij mede werkzaam geweest is, als met opzigt tot zijn beminnelijk karakter, waarmede hij zich » eene algemeene hoogachting verwierf, zullen dit ver-

9) Een der oudste vrienden van WILDEMAN, de Heer K. BLOK, Secretaris der stad *Harlingen*, aan wie ik de meeste bijzonderheden omtrent de jeugd van WILDEMAN verschuldigd ben, schrijft onder anderen: » De Hr. WILDEMAN was altoos van zijne jongelingsjaren af dezelfde, een warm vriend van zijne oude betrekkingen, een voorstander van alles wat goed en regtschappen was, » ijverig in zijne leerjaren, en nadeelbaar in zijn beroep.»

» lies door de Officieren van den voornoemden Staf dub-
» beld doen betreuren, die buiten twijfel met de meeste
» deelneming het afsterven van den waardigen Generaal
» in hunne nagedachtenis zullen blijven vereeren.”

De Luitenant-Generaal,

Chef van den Generalen Staf,

B^{de}. DE CONSTANT REBECQUE (10).

Waarom hebben dan, bij WILDEMAN'S uitvaart, geene losbrandingen uit het geweer, geen somber treur-muziek, geen lange sleep van krijgslieden, den volke verkondigd, dat het Vaderland eenen verdediger had verloren? Waarom is niet aan hem eene eer bewezen, welke dikwijls ook aan hen te beurt valt, wier namen in de rolle des Legers, met onverschilligheid, worden doorgehaald? — WILDEMAN was warsch van allen ophef, had bij zijn leven nimmer gepoogd zich te doen opmerken, en nimmer onderscheiding begeerd voor 't geen hij de eenvoudige betrachtting van zijnen pligt rekende. Zich zelve gelijk, en standvastig blijvende in zijne beginselen, had hij op zijn sterfbed het verlangen te kennen gegeven, dat zijn lijk, zonder praalvertooning, op het kerkhof in het naburig *Terheide* zou worden ter aarde besteld. Aan dat verlangen is voldaan, en zelfs geen eenvoudige grafsteen wijst de plaats aan, waar hij te rusten ligt. Maar gij, jeugdige krijgsman. wanneer u bij toeval, als de rustplaats van den Generaal-Majoor WILDEMAN, een onaanzienlijk grafsterpje wordt gewezen, om 't welk de wind thans met de dorre bladeren speelt, leer dan, door het voorbeeld van den Brave, die daar rust, hoe ook gij, wanneer u het lot niet roepen mogt tot de gelegenheid van roemruchtige daden, door echt-Nederlandschen zin, door beschaafde zeden, door bescheidene pligtsbetrachting, uwen stand kunt vereeren, bij uw Vaderland verdienstelijk zijn, en met eere ten grave gaan.

DECEMBER 1834.

INVALLENDE GEDACHTEN

OVER HET NUT EN HET DOEL DER
SCHIET-OEFENINGEN.

Dat men in den oorlog van een korps goed geoefende scherpschutters veel nut kan trekken, zal wel geen betoog noodig hebben. Zij die hieraan nog mogten twijfelen, verwijzen wij naar de verhandeling, over dit onderwerp, van den Pruisischen kapitein *von Gumtau*, in

10) Het is aan de welwillendheid van Zijne Excellentie den Heere Luitenant-Generaal B^{de}. DE CONSTANT REBECQUE dat ik vele bijzonderheden omtrent den levensloop van WILDEMAN verschuldigd ben.

n°. 15 en 16 des tweeden deels van den *Militairen Spectator* opgenomen. Des te gereeder zal men met ons instemmen, dat men met de infanterie van een leger nog vele grootere voordeelen zoude kunnen behalen, wanneer dezelve goed en doelmatig in het schieten geoefend ware.

Gedeeltelijk is de gegrondheid dezer taktische stelling; bij ons te lande begrepen geworden. Wij behoeven daarvoor slechts te verwijzen op de bewapening (met bussen) van eenige onzer vrijwillige korpsen jagers, en op de oefeningen onzer infanterie in het schijfschieten, die alle jaren plaats hebben. Het valt echter te betwijfelen, of men met deze wijze van bewapening en oefening wel het doel bereikt, dat wij hierboven deden uitkomen.

De oefeningen onzer vrijwillige jagerkorpsen hebben toch weinig overeenkomst met die door bovenvermelden kapitein *von Gumtau* beschreven (1), en wat onze jagers betreft, deze toch gelijken weinig naar de scherpschutters, welke de meergenoemde schrijver ons voorhoudt. Aangaande de jaarlijksche uitkomsten van het gewone schijfschieten onzer infanterie valt even weinig te zeggen, als van die bij de overige Europeesche legers (het Engelsche leger moge hier buiten gesloten zijn).

Men zal ons welligt opmerken, dat het niet moeilijk valt deze gekenmerkte gebreken aan te wijzen. Hierin stemmen wij toe; doch nemen daarbij de vrijheid, om op een eenvoudig middel te verwijzen, waardoor — naar ons inzien — alle gebreken eenigzins verholpen zouden kunnen worden. Wij stellen deze, bij wijze eener invalende gedachten, en ook alleen als zoodanig voor.

Twee zaken stellen wij daarbij op den voorgrond. 1°. Dat niet alle menschen aanleg hebben om te leeren treffen. Dit vindt men toch door de ondervinding genoegzaam bewezen; onder de liefhebbers der jagt zouden wij ten deze op vele voorbeelden kunnen verwijzen. Sommigen onder dezelve zijn hartstogtelijke minnaars van dit nuttig en aangenaam tijdverdrijf, en blijven toch, in weerwil van de menigvuldige oefening, slechts middelmatige schutters. Daaruit leiden wij af, dat het niet voldoende is, om den eersten rekrut, die wordt aangeboden, de groene montering aan te trekken en met eene bus te bewapenen, en dan te zeggen, dat men *een jager* te meer in de gelederen telt. Ware het niet beter, zich vooraf te overtuigen, of de man aanleg heeft om het treffen te leeren, om niet alle moeite en tijd te vergeefsch

(1) Wanneer wij wel onderrigt zijn, dan heeft de boven aangehaalde verhandeling aan den kommandant onzer Koninklijke jagers aanleiding gegeven, om de schiet-oefeningen zijner jagers daarnaar in te rigten. Omtrent derzelver uitkomsten weten wij echter niets, en bij deze gelegenheid mag het gezegd worden, dat wij steeds blijven bejammeren, dat wij nog zoo weinig mededeelzaamheid vinden bij onze infanterie-wapenbroeders. *De Red.*

te besteden, die bij andere voorwerpen nuttiger aangebragt zouden kunnen worden.

2°. Het is eene door de ondervinding genoegzaam gestaafde waarheid, dat al wat de mensch vrij en uit eigen ingeving, smaak of liefhebberij leert, spoediger en beter geleerd wordt, dan datgene, waarbij de dwang de hoofdrol speelt.

Van deze twee punten uitgaande, stelt men voor, een aanvang te maken met bij de officieren der infanterie het busschieten in den smaak te brengen. Dit toch zal de chefs, die de waarde en de kracht van hun wapen kennen en op prijs stellen, weinig moeite kosten, wanneer zij maar gelijktijdig aan hunne minderen doen begrijpen, waartoe deze oefeningen strekken moeten. Om echter een eerst begin van aanmoediging tot het doen plaats hebben dezer oefeningen te geven, zou de hooge regering een genoegzaam aantal bussen aan de infanterie-korpsen moeten leenen, en daartoe de noodige munitien verstrekken.

Na zich eenigen tijd met deze oefeningen te hebben bezig gehouden, zouden de officieren van tijd tot tijd eenige onder-officiëren in dit vermaak moeten doen deelen. Altijd uitgaande uit de boven aangehaalde stellingen, moesten deze oefeningen als een vermakelijk tijdverdrijf worden beschouwd en ook als zoodanig ingerigt zijn. Langzamerhand zoude men deze vergunning kunnen uitstrekken tot eenige goede sujetten onder de manschappen, voornamelijk tot diegene, die zich bij het gewone schijfschieten hebben onderscheiden. Worden deze oefeningen door de chefs menschkundig aangevangen, geleid en bestuurd, dan zal, zonder twijfel, bij vele korpsen, de lust, om met de bus te leeren schieten, ontstaan, en vele onder-officiëren en soldaten zullen er zich een feest uit maken, om eens mede te mogen schieten (1). Wanneer men het tot op deze hoogte gebragt heeft, dan gaat men verder en begint deze oefeningen, die, als ware het, van zelf en uit tijdverdrijf ontstaan zijn, meer en meer uit te breiden en te regelen.

Men doet vervolgens aan de soldaten gevoelen, dat men gaarne hen allen in dit vermaak zou doen deelen; doch dat zij vooraf moeten toonen eenigen aanleg te hebben om te leeren treffen, en dat dit zal moeten blijken bij de schiet-oefeningen met het gewoon geweer; dat men dien ten gevolge twee klassen zal vormen, en dat diegenen die genoegzaam geoefend zijn, om in de eerste klasse te kun-

(1) Men lette hier wel, dat er welligt geen oefening is, die meer den najver opwekt, dan het schijfschieten, wanneer het niet als eene corvee is ingerigt, en dat vooral de mindere in rang zich er op verhoovaardigt, beter dan den hem bovengestelde te kunnen treffen. Hiervan is partij te trekken, zooals trouwens de schrijver ook hier bedoelt.

De Red.

nen overgaan, ook toegelaten zullen worden, om van tijd tot tijd met de bus te leeren schieten.

Dit alles goed in gang zijnde, dan zal men, van tijd tot tijd, om kleine prijzen vuren, waarbij men, tot opwekking van den najver, alle rangen zal laten deelen. Zijn deze oefeningen alzo bij de verschillende bataillons ingevoerd, dan late men wedstrijden (*concours*) tusschen de busschietters van verschillende bataillons houden; wordende ieder bataillon, door een zeker aantal der beste, door hunne kameraden hiertoe gekozen, schutters, vertegenwoordigd.

Het zal wel onnoodig zijn, om hier al de middelen op te sommen, welke de chefs ten dienste staan, om de lust in deze oefeningen levendig te houden; wij zullen alleen bij deze vlugtige gedachten nog de voordeelen trachten aan te toonen, die daaruit te trekken zijn.

1°. Leert men langs dien weg de besteschutters bij het geheele wapen der infanterie kennen, terwijl men daardoor wordt in de gelegenheid gesteld, een goed scherpschutters-korps te vormen. Immers zou men dan alleen noodig hebben, onder de beste schutters eene keuze te doen, en deze te stellen onder de bevelen en leiding van officieren, welke mede praktisch hebben bewezen, de kracht van de bus te kennen en aan te kunnen wenden.

2°. Zal het schieten met het gewone geweer er bij winnen, daar ieder soldaat zich zal willen beijveren, om in de eerste klasse van het schijfschieten te worden opgenomen; waardoor hij reeds zijn wapen goed en doelmatig leert gebruiken, voor 't minst zoo ver als zijn natuurlijke aanleg zulks gedooft.

Eindelijk komt ons dit voor als een daadwerkelijk militair vermaak, waardoor men het vervelend en eenzellig leven van den soldaat, 't welk hem, hetzij hij in garnizoen, kamp of kantonnement is, maar al te dikwerf vervolgt, eenigzins zoude opvrolijken.

X.....

VERSCHEIDENHEDEN.

De *Erven Doorman*, militaire boekverkoopers en uitgevers te 's Gravenhage, hebben het Prospectus van eene belangrijke onderneming aangekondigd, die de aandacht van ons militair publiek voorzeker tot zich zal trekken: eene verzameling namelijk van teekeningen van het Fransche artillerie-materiël, (nieuw model). In Frankrijk zelve zijn deze teekeningen niet verkrijgbaar, en het is voornamelijk uit dien hoofde, dat de heeren *Doorman* de officieren van ons leger eene bijzondere dienst zullen bewijzen, met de uitgave van dit plaatwerk, 't welk, door deszelfs inrigting, tevens constructie-tabellen zal bevatten. Zoodra ons eenige proeve van dit werk geworden, zullen wij onzen lezers met de uitvoering en inrigting dezer onderneming nader bekend maken.

B I J L A G E VII,

Behoorende bij den Militairen Spectator, n°. 7.

(Maand Januarij, 1855.)

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

Tot officier van gezondheid van de 3de klasse, voor de dienst bij het leger en de hospitalen in Oost-Indië: de heer Frans Wilhelm Junghuhn, thans burgerlijk geneeskunst-oefenaar. Bij de troepen dienstdoende in Oost-Indië: de 2de luitenant G. W. van Leeuwen, van de 14de afdeeling infanterie. Tot kommandant van het algemeen depot der landmagt n°. 33: de kolonel von Muralt, tijdelijk plaatselijke kommandant te Groningen. Tot kommandant van het depot der 10de afdeeling infanterie: de kolonel W. H. baron van Heerdt tot Eversberg, van het 1ste bataillon jagers. Tot kommandant van het 1ste bataillons jagers: de luitenant-kolonel G. van Buseck, van het depot der 9de afdeeling infanterie. Tot kommandant van het depot der 9de afdeeling infanterie: de luitenant-kolonel J. W. Auffmorth, van de 5de afdeeling infanterie.

VERPLAATSINGEN.

Bij de 12de afdeeling infanterie: de kapitein E. Brink, van de afdeeling, thans gedetacheerd bij den intendant in het 2de groot militair kommando. Bij den intendant in het 2de groot militair kommando: de adjunct-intendant Dibbets, thans dienstdoende in de vesting Maastricht. Tot onder-intendant, om met de administratieve dienst in de provincie Zeeland, gelijktijdig met die in de vesting Vlissingen, belast te worden: de onder-intendant S. T. Mulder, belast met de administratieve dienst in de vesting Nijmegen. Tot kommandant van het depot der 7de afdeeling infanterie: de majoor van Spengler, van de afdeeling. Bij de 10de afdeeling infanterie: de 2de luitenant Gosenson, van de afdeeling, doch tijdelijk toegevoegd aan den kommandant van het fort Bath. Bij de 3de divisie van het algemeen depot der landmagt n°. 33: de officier van gezondheid van de 2de klasse W. G. van den Bergh, van het bataillon vrijwillige artilleristen. Bij de 14de afdeeling infanterie: de officier van gezondheid van de 3de

klasse H. van Everdingen, van het hospitaal te Vere. Bij de garnizoens- en hospitaal-dienst in de provincie Zeeland: de tijdelijke officier van gezondheid van de 2de klasse S. W. H. van der Heijden, van de 2de divisie van het algemeen depot der landmagt, doch dienstdoende bij het garnizoen te Terneuzen. Bij de 2de divisie van het algemeen depot der landmagt, n°. 33: de tijdelijke officier van gezondheid J. W. Prætorius, van de 12de afdeeling infanterie. Tot kommandant der 2de brigade van de 2de divisie van het leger te velde: de kolonel C. H. L. M. H. S. baron von Quadt, thans kommanderende de 3de brigade der reserve divisie, uit welke laatste betrekking hij eervol is ontslagen. Tot adjudant van den generaal-majoor kommandant der 3de brigade van de reserve divisie: de 1ste luitenant-adjudant G. Janssen, van de 2de brigade van de 2de divisie infanterie. Bij het 3de bataillon der 5de afdeeling infanterie: de kapitein de Bieberstein, van het 1ste bataillon der afdeeling. Bij de 17de afdeeling infanterie: de 2de luitenant H. W. Voerman, van de afdeeling grenadiers. Bij het reserve-bataillon der 5de afdeeling infanterie: de majoor van den Boom, van het depot der afdeeling. Bij het depot der 5de afdeeling infanterie: de majoor Boelen, kommanderende het reserve-bataillon der afdeeling. Bij de 5de afdeeling infanterie: de majoor G. J. Buchner, van de 17de afdeeling infanterie, en thans het bevel voerende over het 1ste bataillon der 1ste afdeeling Groningsche schutterij.

NON-ACTIVITEITS-TRACTEMENT VERLEEND AAN:

Den kapitein G. Voet Pannekoek, van de 7de afdeeling infanterie.

TITULAIRE RANG VERLEEND.

Die van majoor aan den gepensioneerden kapitein T. Buff.
Die van kolonel aan den gepensioneerden luitenant-kolonel F. C. Geselschap.

GEPENSIONEERD.

De luitenant-kolonel Swemer, van het algemeen depot der landmagt, n°. 33.

Boord van de Militaire Spectator, n. 7.

(Maand Januarij, 1855)

De Militaire Spectator is een tijdschrift van militaire aard, waarin de belangrijke gebeurtenissen van den dag worden behandeld, en de meningen der vakkundigen daerover worden geuit.

De redactie is in handen van de heer J. J. van der Meulen, die de artikelen in een helder en bondig taalgebruik heeft geschreven. Het tijdschrift is zeer geschikt voor de militaire beoefenaars, en ook voor de algemeene lezer, die belang heeft in de militaire aangelegenheden.

De prijs van het tijdschrift is per jaargang ƒ 1.50, en per kwartaal ƒ 0.375. Het wordt in alle boekhandels en bij de uitgeverij te Amsterdam verkocht. De uitgeverij is de heer J. J. van der Meulen, Nieuwmarkt 12.

De redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud der artikelen, en aanvaardt ook geen aansprakelijkheid voor de afbeeldingen, welke in het tijdschrift zijn afgedrukt. De uitgeverij aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de afbeeldingen, welke in het tijdschrift zijn afgedrukt.

De redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud der artikelen, en aanvaardt ook geen aansprakelijkheid voor de afbeeldingen, welke in het tijdschrift zijn afgedrukt. De uitgeverij aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de afbeeldingen, welke in het tijdschrift zijn afgedrukt.

De redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud der artikelen, en aanvaardt ook geen aansprakelijkheid voor de afbeeldingen, welke in het tijdschrift zijn afgedrukt. De uitgeverij aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de afbeeldingen, welke in het tijdschrift zijn afgedrukt.

De redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud der artikelen, en aanvaardt ook geen aansprakelijkheid voor de afbeeldingen, welke in het tijdschrift zijn afgedrukt. De uitgeverij aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de afbeeldingen, welke in het tijdschrift zijn afgedrukt.

De redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud der artikelen, en aanvaardt ook geen aansprakelijkheid voor de afbeeldingen, welke in het tijdschrift zijn afgedrukt. De uitgeverij aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de afbeeldingen, welke in het tijdschrift zijn afgedrukt.

L I J S T

VAN

MILITAIRE WERKEN,

BIJ BROESE & COMP., TE BREDA,

VOOR H A N D E N.

IN QUARTO.

- Clairac*, l'ingénieur de campagne, ou traité de la fortification passagère. . . . . 5,50.
Bélicor, la science des ingénieurs dans la conduite des travaux de fortification et d'architecture civile. . . . . 15,00.
Bélicor, cours de mathématique à l'usage de l'artillerie et du génie. . . . . 10,00.
Bélicor, le bombardier françois, ou nouvelle méthode de jeter les bombes. . . . . 5,00.
Gay de Vernon, traité élémentaire d'art militaire et de fortification, à l'usage des élèves de l'école polytechnique et des élèves des écoles militaires. 2 Vol. et atlas de planches. . . . . 12,00.
Deidier, le parfait ingénieur françois, ou la fortification offensive et défensive. 1 Vol. et atlas. . . . . 6,00.
J. de Fallois, l'école de la fortification ou les élémens de la fortification permanente, régulière et irrégulière. 1 Vol. et atlas. . . . . 6,00.
 Oeuvres complètes de *M. le Febvre*, major au corps des ingénieurs de Prusse. 2 Vol. et atlas. . . . . 12,00.
Carnot, de la défense des places fortes. 1 Vol. et atlas. . . . . 8,50.
Gumperts et Le Brun, traité pratique et théorique des mines. . . . . 6,00.
Scheel, mémoires d'artillerie, contenant l'artillerie nouvelle. . . . . 7,00.
Surirey de Saint-Remy, mémoires d'artillerie, où il est traité des mortiers, pétards, arquebuses à croq, mousquete, fusils. 2 Vol. . . . . 16,00.
 Journal de l'école polytechnique. . . . . 1,25.
Henry, mémoire sur la projection des cartes géographiques.
Kraijenhoff, proeve van een ontwerp tot sluiting van de rivier den Neder-Rhijn en Leck, en het stormen van derzelve water op den IJssel. Met atlas. . . . . 4,50.
J. G. Lehman, die Lehre des Situation-zeichnung. 2 Theile. Mit atlas. . . . . 6,50.
Sturm, der wahre Vauban. . . . . 1,25.
 ——— Anleitung der Kriegs-Baukunst. . . . . 1,25.
Huguenin, het gietwezen in 's Rijks ijzer- en geschutgieterij te Luik. Met Atlas.
 IN OCTAVO.
De Bousmard, essai général de fortification et d'attaque et défense des places. Paris 1814. 4 Vol. in-8°, et atlas de 62 planches, reliés en veau. . . . . 16,00.
Maximes de guerre de Napoléon, 1 vol. in-32 impr. par *Didot*. . . . . f 0,80.
Stratagèmes militaires et ruses de guerre, tirés des auteurs grecs, latins, françois et étrangers, tant anciens que modernes. 2 vol. in-32, papier vélin br. . . . . 2,00.
Ordonnance du roi sur le service des armées en campagne du 3 Mai 1832, in 32° ou in-18. br. 0,75

- Noiset de Paul*, Traité complet de fortification. Seconde édition. 2 Vol. in-8°, avec beaucoup de planches, (rare) reliés en veau. . . . . f 10,00.
Le Méme, élémens de fortification à l'usage des officiers de l'état major. 2 Vol in 8° avec planches, reliés en veau. - 10,00.
Le Blond, élémens de fortification contenant la construction raisonnée de tous les systèmes de fortification. Paris 1764, 1 vol. in-8°, avec 37 planches, relié. . . . . 3,50.
 Mémorial de l'officier du génie ou recueil de mémoires. expériences, observations et procédés généraux propres à perfectionner les fortifications et constructions militaires, rédigé par les soins du Comité de fortif. 1 Vol. in-8°. Paris 1803 avec 11 planches, relié en veau. . . . . 4,00.
Rotberg, essai de fortification qui enseigne la méthode de construire et de fortifier les places etc. 1 Vol. in-8°, avec planches. La Haye 1756. . . . . 2,00.
 Dictionnaire militaire ou recueil alphabétique de tous les termes propres à la guerre sur ce qui regarde la tactique, le génie, l'artillerie, les subsistances des troupes, la marine etc. Paris 1758. 3 Vol. in-12° relié. . . . . 5,00.
 Mémorial topographique et militaire rédigé au dépôt général de la guerre, imprimé par ordre du ministre de la guerre. 6 Vol. in-8°, brochés. . . . . 10,00.
A. Remy, mémoires d'artillerie. Paris 1745. 3 vol. in-4°, avec 206 planches reliés en veau. . . . . 15,00.
Kritische Geschichte der Operationen, welche die Englisch-Combinirte Armée zur Vertheidigung von Holland in den Jahren 1794 und 1795 ausgeführt hat, von *H. P. R. von Porbeck*. 2 Theile, mit Karten und Plans. . . . . 13,50.
Militair Conversations-Lexikon, bearbeitet von mehreren Deutschen Officieren. Bedigert und herausgegeben von *H. E. W. von der Lühe*. Iedere aflevering 's maandelijks. - 1,00.
 Geschichte des Kriegswesens. 2 Bände. . . . . 6,70.
 Literatur der Kriegswissenschaften und Kriegsgeschichte von *Dr. J. G. v. Hoijer*, K. General-Maj. . . . . 4,15.
 Waffelehre. 220 Seiten. . . . . 1,80.
 Befestigungskunst und permanente Befestigungskunst, von *Dr. v. Hoijer*. 2 Bände mit Kupfertaf. und Tabellen. - 8,50.
 Grundzüge der Taktik der drei Waffen: Infanterie, Kavallerie und Artillerie, von *H. v. Brandt*. . . . . 3,95.
 Grundzüge der Praktischen Strategie, von *C. v. Decker*. - 1,80.
 Terrainlehre. Bearbeitet von *Dr. F. A. d'Etzel*. Mit 9 Kupfertafeln. . . . . 3,65.
 Militairisches Zeichnen und Militairisches Aufnehmen. Bearbeitet von *Kühne*. 2 Bände mit Kupfern. . . . . 7,55.
 Chronologisch-Synchronistische Uebersicht und Andeutungen für die Kriegsgeschichte 2 Abtheilungen. . . . . 14,70.
Avant-Postes de cavalerie légère par *F. de Brack*. Suiyi du Manuel du service de la cavalerie légère en campagne; par le comte de *la Roche-Aymon*, pair de France, lieutenant-général. . . . . 2,60.

Bijdrage tot de kennis der Versterkingskunst, en meer bijzonder van de veld-verschansingen, mijnen, uitwerking van het geschut, onderscheidene soorten van batterijen, aanval en verdediging van veldwerken en vestingen, en over de militaire bruggen; met een Aanhangsel, bevattende: opgaven, aantekeningen, gegevens, afmetingen, formalen, enz., voor de verschillende wapenen, door *J. G. W. Merkes*, 1ste en kapitein-ingenieur, lid van het Bataafsche Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte, van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen en van het Wiskundig Genootschap: « *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven.* » . . . . . f 4,60.

Leerboek voor de Inf., door *G. W. Masseur*, maj.-ing. - 3,60.

Over de ligte Infanterie, of aanmerkingen omtrent de inrigting, het onderwijs en de taktiek der ligte infanterie, van den graaf *de la Roche-Aymon*, pair van Frankrijk, maréchal de camp van 's konings leger, enz., enz. Naar het Fransch gevolgd door den baron *van Aylva Rengers*, kap. der inf., ridder der Kon. Mil. Willems-orde en van den Ned. Leeuw. Nieuwe uitgave. . . . . - 2,80.

Verhandeling over den wederstand van balken en ijzeren staven, derzelver veerkracht in aanmerking nemende. Naar aanleiding der latere theorie en proeven. Door *J. P. Delprat*, ridder der orde van den Ned. Leeuw, 1sten kapitein-ingenieur, directeur der studiën van de kadets der genie aan het Kon. Instituut voor de marine. Met eene pl. - 1,40.

Handleiding tot de kennis der verschillende soorten van Batterijen, met aangifte van derzelver hoofd- en onderdeelen, hare plaatsing, armering, opbouw, enz., door *G. J. Stieltjes*, kap. der artillerie. Met platen en tabellen. . - 4,00.

Militair Zakboekje, ten dienste van het Nederlandsche leger, doch meer bijzonder van het wapen der artillerie, door *A. W. de Bruijn*, kapitein der artillerie. . . . . - 5,00.

Bijdrage tot de kennis der Artillerie, voor de verschillende wapenen, door *P. H. van der Meulen*, 1sten luit. der art. - 3,80.

Proefnemingen, gedaan door de Fransche marine omtrent de bombe-kanons; met aangiften van den invloed welken dit nieuw wapen kan hebben op het stelsel der zee-oorlogen. Door den luitenant-kol. *H. J. Paixhans*. Uit het Fransch, vooraf gegaan door eene Inleiding der vertalers; mede namens des schrijvers groote werk: Nouvelle force Maritime et Artillerie. Met eene pl. en twee tabellen. Nieuwe uitgave. - 1,80.

Proeve van eenen Wiskundigen Cursus voor de officieren en de onder-officieren der Nederlandsche Landmagt; waarin op eene beknopte wijze, al de onderwerpen dezer wetenschap behandeld zijn, die tot het alleggen der bepaalde en voorgeschrevene examens gevorderd worden., door *P. en J. Doorman*, 1ste luitenant der art., 1ste stuk. De gewone Rekenkunst. . . . . - 1,25.

Taktiek der drie wapens: inf., kav. en art., op zichzelf en

verbonden, in den geest der nieuwere krijgvoering, door *C. van Decker*, uit het hoogduitsch vertaald door den Baron *L. van Boeop*, kap. der Inf. 2 Deelen. . . . . f 9,00.

Krijgskundige Aardrijksbeschrijving, ingerigt voor het eerste onderwijs in militaire scholen, door *J. C. Beijer*, leeraar voor de Nederlandsche taal en letterkunde, enz. aan de Koninklijke Militaire Akademie te Breda. 2 Deelen. - 7,00.

Voyages dans la Grande-Bretagne, entrepris relativement aux services publics de la guerre, de la marine, et des ponts et chaussées, au commerce et à l'industrie, depuis 1816. Par le Baron *Ch. Dupin*. 6 Volumes, qui contiennent: I Constitution de l'armée. II Etudes et travaux. III Constitution de la Marine. IV Etudes et travaux. V Voies publiques. VI Côtes et ports. Avec un atlas in folio de 38 Planches.

Histoire des républiques Italiennes du Moijen Age, par *M. Simonde de Sismondi*, Correspondant de l'institut et de l'Académie Royale de Prusse, des Académies Italienne, de VVilna, de Cagliari, de Georgofili, de Genève, de Pistolo, etc., quatrième Edition. 12 Volumes, reliés en demi veau en 6 Parties.

CARTES.

Carte de la Belgique, d'après Ferrari, en 42 feuilles. Prix. . . . . - 20,00.

Nouvelle carte de la Hollande, d'après Krayenhoff et les meilleures cartes connues; 24 feuilles. Prix. . - 12,00.

Carte Topographique des rives de l'Escaut occidental et du canal de Gand à Terneuzen, indiquant les polders, dignes, écluses, wateringues, ainsi que les limites des Flandres et de la Zélande, par *A. E. G.*, 1832, très-grand format. Prix. . . . . - 4,00.

Petite carte de la Belgique et de chaque province séparément. L'ensemble formant un petit Atlas. Prix. . - 2,50.

Carte de la Hollande, 4 feuilles. . . . . - 4,00.

Le précis de la Géographie Universelle, ou description de toutes les parties du monde, sur un plan nouveau, d'après les grandes divisions naturelles du globe; précédée de l'histoire de la Géographie chez les peuples anciens et modernes, et d'une théorie générale de la Géographie Mathématique, Physique et Politique; accompagnée d'un Atlas in-folio de 70 cartes, de tableaux analytiques, synoptiques, statistiques et élémentaires, et d'une table alphabétique des noms de lieux, de montagnes, de fleuves, etc. Nouvelle édition. Par *Malte-Brun*. Chaque livraison de texte ne coûtera aux Souscripteurs, que 1 fl. 30 cents, et chaque carte seulement 25 cents pour les Souscripteurs au texte.

l'Atlas, composé de soixante dix cartes in-folio, se vendra séparément aux non-souscripteurs, au prix de 50 cents la carte.